

ขยับปัญญาก่อน ค่อยย้อนมาเขยื้อนกาย

กาญจนา แก้วเทพ
ปิยะพร อินเจริญ
อัษฎณี ไชยวุฒิ

สารบัญ

1. พวกเราทั้งมวลล้วนเป็นนักทำกิจกรรม
2. Mastermind ของสพส.
 - 2.1 ทฤษฎีการผลิตและการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดทางวัฒนธรรม
 - 2.2 ทฤษฎีการสื่อสารตามแบบจำลองเชิงพีชคณิต
3. สพส. ขยับปัญญาด้วยท่าไหน
 - 3.1 ลีลาท่าม้วนตัวของสพส.
 - 3.2 ความถี่: ต้องเป็นคลื่นหลายระลอก
 - 3.3 พื้นที่ครอบคลุม: หัวกระดูก ตัวกระดูก หางสาย
4. ขอแนะนำผลิตภัณฑ์ตัวอย่างซอฟต์แวร์ของสพส.
 - 4.1 Back to the Future: มิติด้านกาลเวลา
 - 4.2 มองโลกด้วยสองตา + สีแฉ่งมุมของสรรพสิ่ง
 - 4.3 การสื่อสารแบบครบวงจรสองทาง
 - 4.4 การวิเคราะห์จุดร่วม/จุดต่าง
 - 4.5 รจนาเสียงพวงมาลัย: Matching message with the target
 - 4.6 การไหลสองจังหวะ - ผู้นำทางความคิด
 - 4.7 โมเดลล่าสุดของการสืบทอดสื่อพื้นบ้าน: แบบว่าผู้เรียนเป็นตัวตั้ง
5. ตามล่าหาซอฟต์แวร์ที่หายไป: ชื่อ "ความสัมพันธ์"

ตีพิมพ์ใน

กาญจนา แก้วเทพและคณะ (2549)

เริ่มคิดใหม่ สู้ทำใหม่: สื่อพื้นบ้านเพื่องานสร้างเสริมสุขภาพ โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส)

กรุงเทพมหานคร

ขยับปัญญาก่อน ค่อยย้อนมาเขยื้อนกาย

กาญจนา แก้วเทพ
ปิยะพร อินเจริญ
อัญชณี ไชยวุฒิ

1. พวกเราทั้งมวลล้วนเป็นนักทำกิจกรรม

เนื่องจากกลุ่มบุคคลที่เข้ามาข้องแวะปะปายกับโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.) นั้น โดยส่วนใหญ่เป็น "นักทำกิจกรรม" ดังนั้น ปัญหาเรื่องการจะไม่ลงมือลงไม้ทำอะไรหรือละเลงขนมเบื้องด้วยปากนั้น จึงมักจะไม่ค่อยพบเห็น แต่ปัญหาหลักๆสำหรับนักทำกิจกรรมกลับเป็นอีกแบบหนึ่งคือ จะทำอย่างไรให้นักกิจกรรม (แม้แต่ภาคที่เป็นชาวบ้าน) คิดอะไรซะก่อนที่จะทำ คิดอะไรบ้างระหว่างที่กำลังลงมือทำ รวมทั้งคิดอะไรอีกหลังจากที่ได้ทำกิจกรรมนั้นเสร็จสิ้นไปแล้ว

ดังนั้น สพส.จึงค้นคิดวัคซีนป้องกันโรค"เอาแต่ทำ ไม่ค่อยคิด"ที่มีชื่อว่า "ขยับปัญญาก่อน ค่อยย้อนมาเขยื้อนกาย"

ด้วยเหตุนี้ เวลาที่สพส.อ่านโครงการของภาคีที่เขียนส่งมายังสพส.เพื่อทำงานร่วมกัน สพส.จึงสามารถบอกได้ว่า "แบบนี้ไม่ใช่ สพส." "แบบนี้เป็นแบบ สพส." ดังตัวอย่างต่อไปนี้ (ตัวอย่างเหล่านี้มิได้หมายความว่า แบบของสพส.ดีเด่นกว่าแบบอื่นๆ เพียงแต่ต้องการที่จะแสดงว่าอัตลักษณ์/เอกลักษณ์/ลีลาเฉพาะตัวของวิธีการทำงานแบบสพส.นั้นเป็นอย่างไร และตัวอย่างที่นำมาเป็นบทเรียนนั้นก็ถือเสมือนว่าเป็น "ครูใหญ่" มิได้มีเป้าหมายจะดูแคลนหรือประณามแต่อย่างใด)

● แบบนี้มีใช่สพส.

ตัวอย่างโครงการส่งเสริมอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่นไทยใหญ่ไว้กับเยาวชน
ที่มาของโครงการ

เนื่องจากนับวันภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยใหญ่

จ.แม่ฮ่องสอน นับวันจะสูญหาย กลุ่มฮักไทยใหญ่จึงต้องการอนุรักษ์เอาไว้

วัตถุประสงค์ โดยรวมๆ คือส่งเสริมอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมไทยใหญ่ในหมู่เยาวชน
กิจกรรมและวิธีดำเนินงาน

ระยะที่ 1: เรียน/สอนภาษาไทยใหญ่

ระยะที่ 2: ทำแบบฝึกหัดการเขียน

ระยะที่ 3: เข้าร่วมประเพณีสำคัญๆ

ระยะที่ 4: นำนักเรียนเผยแพร่ความรู้

ระยะที่ 5: ถอดบทเรียนและประเมินผล

- **แบบนี้เป็นแบบสพส.**

**ตัวอย่างโครงการสืบสานประเพณีตักบาตรเพ็งเดือนสาม (ไทยพวน) จ.เพชรบุรี
ที่มาของโครงการ**

กล่าวถึงลักษณะของชุมชนและกลุ่มเป้าหมายคือชาวไทยพวนในพื้นที่เป้าหมาย มีการสำรวจปัญหาชุมชนและในเวลาเดียวกันก็ดูศักยภาพของชุมชน ซึ่งถือรวมเอาสี่พื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่ง

จากนั้นก็เป็นการวิเคราะห์คุณลักษณะของสี่พื้นบ้านที่เลือกจะทำงานคือ การตักบาตรเพ็งเดือนสาม โดยใช้แบบจำลององค์ประกอบการสื่อสาร (S-M-C-R) การวิเคราะห์รูปแบบ/คุณค่าของตัวสื่อหรือที่เรียกว่า "สูตร 4 รู้ รู้จัก รู้ใช้ รู้ใจ รู้รักษา" ของสพส. ต่อด้วยการวิเคราะห์หน้าที่ด้านสุขภาพของสี่พื้นบ้านที่เลือกทำโครงการ

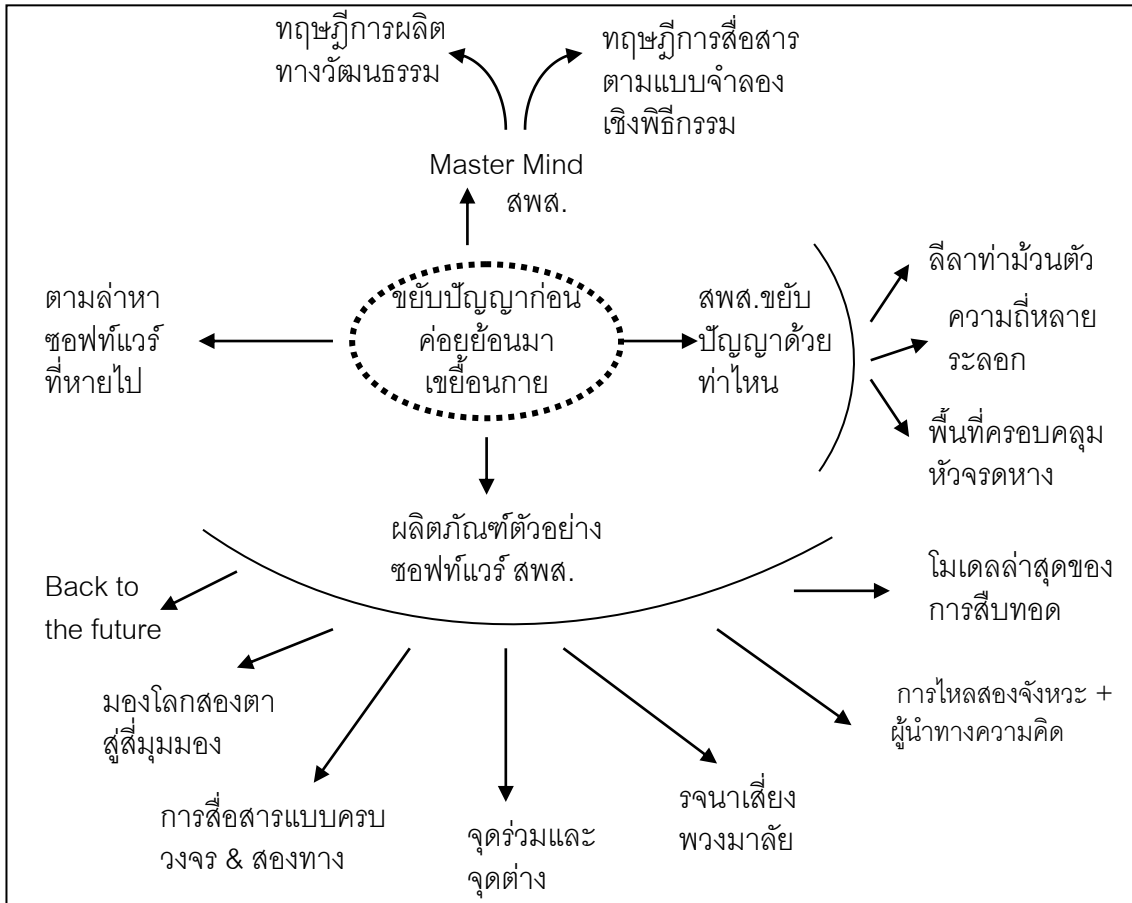
ทั้งหลายทั้งปวงนี้จึงนำมาสู่วัตถุประสงค์แบบดาบสองคมของโครงการ กล่าวคือ ด้านหนึ่งก็เพื่อเสริมความเข้มแข็งให้แก่ตัวสี่พื้นบ้านเอง และในอีกด้านหนึ่งก็ใช้สื่อเป็นสายร้อยรัดความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันต่างๆ เพื่อสุขภาพที่แข็งแกร่งด้านสังคมของชุมชน

ส่วนที่น่าจับตามองคือ **วิธีการออกแบบกิจกรรม (Activities design)** ที่มีอยู่ 8 ขั้นตอน ดังนี้

ภาพที่ 1: ขั้นตอนการทำงานแบบสพส.

หากสพส.เราสามารถแยกแยะได้ว่า วิธีการทำงานโครงการแบบไหนที่เป็นแบบ**สพส. แบบไหนไม่ใช่** ก็แสดงว่าสพส.นั้นมี "เครื่องตรวจจำแนกแยกแยะ" ใช้งานอยู่ ในข้อเขียนชิ้นนี้จึงจะขอเผยแพร่ตัวอย่างเครื่องตรวจจำแนกแยกแยะดังกล่าว โดยที่แนวคิดพื้นฐานที่ออกแบบเครื่องตรวจจำแนกนั้นก็คือ ชื่อวัดขึ้นที่กล่าวถึงมาแล้ว คือ "ขยับปัญญาก่อน แล้วค่อยย้อนมาเขียนนกาย" ในที่นี้ เราจะกล่าวถึงรายละเอียดว่า "มีปัญญาอะไรบ้างที่เราจะขยับ" รวมทั้ง "สพส.มีวิธีการขยับปัญญาแบบไหน/ทำไหนบ้าง"

ภาพที่ 2: ขอบเขตของบทความ

จากนี้ เราจะท่องไปดูรายละเอียดในแต่ละหัวข้อ

2. Mastermind ของสพส.

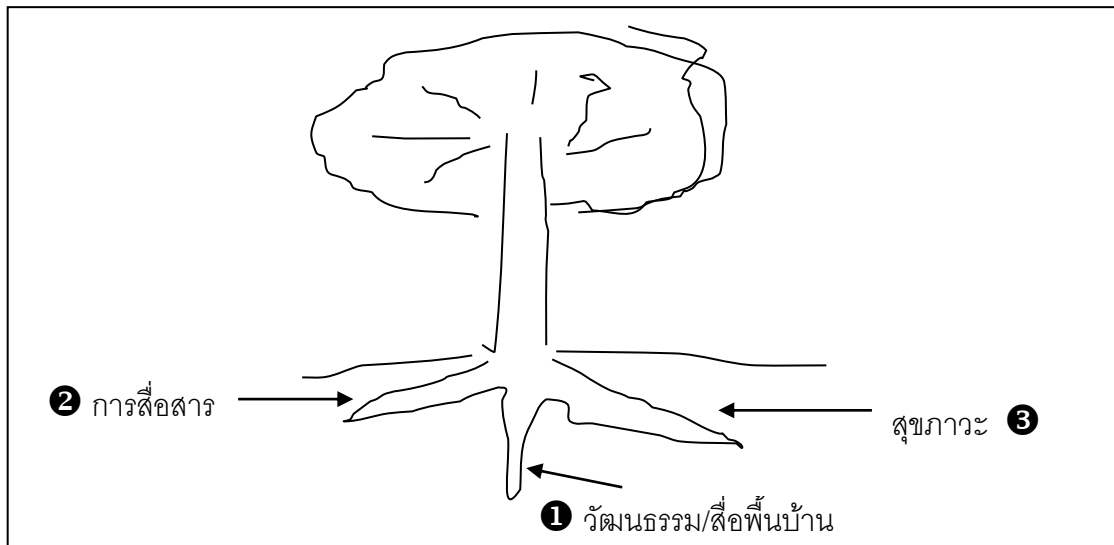
หากถามว่าอะไรเป็น "รากแก้วทางปัญญา" ของโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข คำตอบนั้นก็จะมีอยู่ในชื่อของโครงการนั่นเอง

ชื่อโครงการสพส. ประกอบด้วยแนวคิดที่เป็นรากฐานอยู่ 3 แนวคิดคือ

(2.1) สื่อพื้นบ้าน/วัฒนธรรมพื้นบ้าน

(2.2) การสื่อสาร

(2.3) สุขภาวะ

ภาพที่ 3: 3 รากแก้วทางปัญญาของสพส.

สำหรับรากแก้วที่ 3 คือสุขภาวะนั้น เป็นรากแก้วที่ สพส.ขอตอนมาจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ดังนั้น สพส.จึงไม่ต้องงอกรากของตนเอง เพียงแต่นำมาใช้เป็นฐานเกาะยึดโครงการต่างๆเอาไว้

ส่วนรากแก้วอีก 2 รากคือ เรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน/สื่อพื้นบ้าน และการสื่อสารนั้น เพื่อให้รากนี้มีระดับเป็นรากแก้วอย่างแท้จริง มิใช่รากฝอย ความรู้ที่นำมาใช้ในส่วนนี้จึงเป็นความรู้ในระดับของทฤษฎี

และเนื่องจากในส่วนของสพส. โดยเฉพาะในระดับของกรรมการหรือผู้ประสานงานภาคของ สพส. นั้นมีบุคคลที่มีภูมิลำเนาเป็นนักวิชาการ/อาจารย์สถาบันการศึกษาอยู่หลายท่าน ระดับความรู้ที่ท่านเหล่านี้ทำงานอยู่ด้วยมักจะเป็นระดับหลักการ/แนวคิด/ทฤษฎี ฉะนั้น การที่บุคคลเหล่านี้เข้ามาร่วมงานกับสพส. ในด้านหนึ่ง เราจึงได้เห็น "บทบาทของทฤษฎีในการช่วยงานภาคปฏิบัติการ/งานพัฒนา/งานโครงการ" ผ่านตัวบุคคลเหล่านี้

การเล่นบทบาทดังกล่าวนี้ ไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ทั้งนี้เพราะนักวิชาการเหล่านั้นจะต้องกระโดดข้ามเครื่องกีดขวางหลายด้าน เช่น

- ความเข้าใจที่ว่า ถ้าไม่รู้ทฤษฎีก็ยังไม่พอทำได้ แต่พอรู้ทฤษฎีมากๆแล้วเลยเกร็ง เข้าทำนองว่า รู้มากจะยากนาน รู้น้อยพลอยรำคาญ

- ทฤษฎีนั้นก็รู้อยู่แล้ว แต่ไม่รู้ว่าเอาทฤษฎีไปใช้ในภาคปฏิบัติได้อย่างไร/ ตรงไหน เข้าภาคปฏิบัติที่ว่า "ทฤษฎีท่วมหัว เอาตัวรอดไม่รอด"

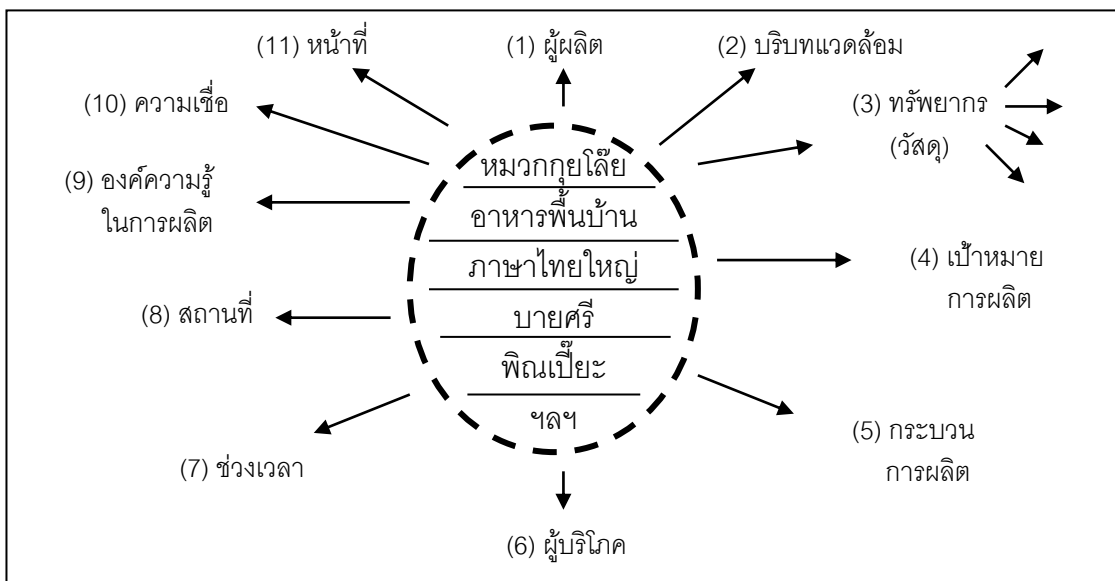
- แม้ไม่รู้ทฤษฎี ก็ทำงานได้สำเร็จอยู่แล้ว ถ้าจะไปเรียนรู้ทฤษฎีให้ปวดหัวทำไมกันเล่า สำหรับผู้เขียนที่เป็นนักทฤษฎีตัวยงเนื่องจากเรียนจบวิชา "ทฤษฎีสังคม" มาและสอนวิชาทฤษฎีอยู่เป็นอาชีพ มีความซาบซึ้งใจอย่างยิ่งในการกระโดดข้ามเครื่องกีดขวางทางความคิดดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนยังอยากรืนยันและรับประกันว่า "แม้ว่าไม่รู้ทฤษฎีก็ได้สำเร็จอยู่แล้ว แต่ถ้ารู้ทฤษฎีอย่างถ่องแท้และใช้เป็น ก็จะทำให้สำเร็จดียิ่งกว่า"

จากนี้ ผู้เขียนจะเผยโฉมหน้าทฤษฎีที่สพส.นำมาใช้ในเรื่องของ "วัฒนธรรมพื้นบ้าน" และ "การสื่อสาร" เป็นลำดับต่อไป

(2.1) ทฤษฎีการผลิตและการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดทางวัฒนธรรม

สำหรับผู้ที่ทำงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน/สื่อพื้นบ้านนั้นจะมีหลักทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลังอยู่หลายแบบ เริ่มตั้งแต่บางแบบที่สนใจ "ตัวผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม" (Cultural product) ซึ่งหากใช้ทฤษฎีนี้ เวลาคิดถึงวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านก็จะคิดถึงผลผลิตทางวัฒนธรรม เช่น หมวกกุกุยไฉ่ อาหารพื้นบ้าน ดนตรีโปงลาง พิณเป็ยะ บายศรี ภาษาไทยใหญ่ ฯลฯ และอาจจะให้ความสนใจกับองค์ประกอบหรือรายละเอียดของผลผลิตทางวัฒนธรรมเหล่านั้น

แต่สำหรับสพส.แล้ว แนวทฤษฎีที่สพส.ใช้ส่งคู่มือวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น คือ **"ทฤษฎีการผลิตและการผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดทางวัฒนธรรม"** (Cultural Production & Reproduction) (ในที่นี้จะไม่กล่าวถึงรายละเอียดของทฤษฎีนี้ สนใจโปรดติดตามรายละเอียดในเอกสารชุดต่อไป) จากทฤษฎีนี้ สพส.จะตั้งคำถามเลยต่อไปว่า บรรดาหมวกกุกุยไฉ่/อาหารพื้นบ้าน ฯลฯ เหล่านี้ มีกระบวนการผลิตอย่างไร ใครเป็นผู้ผลิต ใช้ทรัพยากรอะไรในการผลิต เป้าหมายในการผลิตคืออะไร การผลิตนั้นกระทำภายใต้บริบท/สังคม/สิ่งแวดล้อมอย่างไร ใครเป็นผู้บริโภค ช่วงเวลา/สถานที่/ความเชื่อในการผลิต ฯลฯ

ภาพที่ 4: องค์ประกอบของการผลิตวัฒนธรรม

ทฤษฎีการผลิตและการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดนี้มีนัยยะตามมาหลายประการคือ

- **ความยั่งยืนของสื่อหนึ่งๆ** หากสื่อใดขาดกระบวนการผลิตซ้ำ สื่อนั้นก็จักตกอยู่ในสภาวะสูญสลาย

- **ต้องครบเครื่ององค์ประกอบ** ในการจะผลิตซ้ำ จะต้องมืองค์ประกอบในการผลิตอย่างน้อย 11 อย่างที่ระบุอยู่ในภาพที่ 4 หากขาดองค์ประกอบตัวใดตัวหนึ่ง ก็จักผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดไม่ได้ เช่น การทำพิธีขวัญควาย ถ้าไม่มีการใช้ควายไถนาแล้ว พิธีกรรมนี้ก็จักอยู่ต่อไปไม่ได้ โดยเฉพาะองค์ประกอบที่สำคัญคือ**บริบทแวดล้อม** เช่น เมื่อการปลูกข้าว"เพื่อกิน"แปรเปลี่ยนไปเป็นปลูกข้าว"เพื่อขาย" การเรียกขวัญข้าวก็จะดำรงอยู่ได้อย่างกระท่อนกระแท่น เพราะพอปลูกข้าวเสร็จ เจ้าของโรงสีก็มารับข้าวไปจากหน้าลาน ไม่มีช่วงเวลาให้เรียกขวัญกันได้เลย เป็นต้น

- **สื่อพื้นบ้านมักกันเป็นแผง** ธรรมชาติที่แท้จริงของสื่อพื้นบ้านทั้งหลายก็คือ สื่อแต่ละชนิดมิได้ยืนอยู่อย่างโดดเดี่ยว หากว่าสื่อทั้งหลายต่างเกี่ยวกันเป็นตาข่าย นี่จึงนำมาสู่ "ทฤษฎีโดมิโนทางวัฒนธรรม" กล่าวคือ พอมีสื่อตัวใดเริ่มเจ็บหนัก สื่อตัวอื่นๆก็จะเริ่มป่วย กระเสาะกระแสะทันที

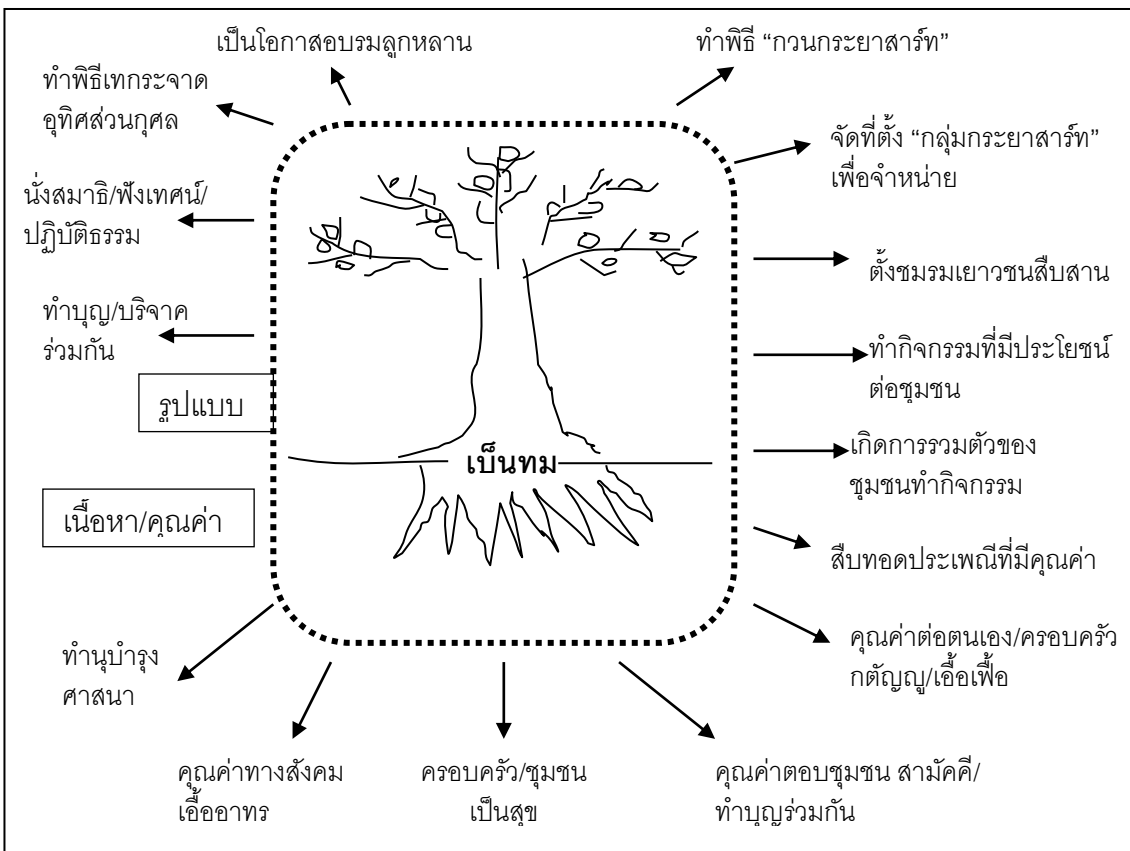
และในทิศทางที่ย้อนศรก็เช่นเดียวกัน เมื่อใดที่ภาคีของโครงการสพส.ได้รับการติดตั้งซอฟต์แวร์ที่ชื่อ "ครบเครื่องเรื่องการรื้อฟื้น" สื่อพื้นบ้านเสร็จเรียบร้อย และได้ดำเนินการทดลองปฏิบัติการรื้อฟื้นสื่อประเภทหนึ่งขึ้นมาได้ รายการปลูกพืชสื่อประเภทอื่นๆก็จะติดตามกันมาเป็นแถวๆ ดังการตั้งความปรารถนาของภาคีโครงการ**เป็นทมิฬสังสมความดี** (ประเพณีแซนโดนตา-ไหว้ผีบรรพบุรุษของพี่น้องชาวไทยเชื้อสายเขมร) ที่ว่า หากรื้อฟื้นประเพณีเป็นทมิฬได้อย่างครบเครื่องทั้งเรื่องรูปแบบและความหมาย/คุณค่าแล้ว ก็จักนำความรู้จากโครงการนี้ไปรื้อฟื้นหรือสร้างความสมบูรณ์ให้แก่ประเพณีอื่นๆของชุมชน เช่น การขึ้นครูของคนเขมร การประกำช้าง ฯลฯ ซึ่งการรื้อฟื้น/สร้างความสมบูรณ์ให้แก่ประเพณีเหล่านี้จักผลิตดอกออกผลไปถึงการฟื้นฟูความสามัคคีแบบพื้นบ้าน คือ การไหว้วานแรงงานกัน การทำบุญร่วมกันของชุมชน ฯลฯ และยังจะส่งกระแสต่อเนื่องแบบจุดประกายไปถึงการสร้างสรรค์ "วัฒนธรรมรูปแบบใหม่ๆ" ให้ตกฟากขึ้นมา เช่น การตั้งกลุ่มงดเหล้า การบวชเณรเด็กและเยาวชน ฯลฯ เพื่อแก้ปัญหาอบายมุขต่างๆที่ชุมชนกำลังเผชิญหน้าอยู่

ด้วยทฤษฎีกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดทางวัฒนธรรมที่อยู่เบื้องหลังนี้เอง ทำให้ในการปฏิบัติการ สพส.ต้องขอให้ภาคีทุกโครงการทำการสำรวจ**วิเคราะห์คุณลักษณะ**ของสื่อพื้นบ้านของตนว่า ในกระบวนการผลิตสื่อพื้นบ้านนั้นจะมีปัจจัย/องค์ประกอบใดมาเกี่ยวข้องบ้าง หลังจากดู "สูตรที่ครบเต็มรูปแบบ" แล้ว ก็มาวิเคราะห์หว่า ปัจจุบัน มีส่วนประกอบใดบกพร่องไปบ้าง สูญหายไปบ้าง เพื่อการวางแผนที่จะ "ซ่อม/สร้าง" องค์ประกอบเหล่านั้นขึ้นมาใหม่ ฉะนั้น การทำกิจกรรมต่างๆในโครงการก็คือ "การปฏิสังขรณ์/ซ่อมแซม/บูรณะ/ทาสี/ไบกปูน/ตอกตะปู/เสริมเหล็ก ฯลฯ บรรดาองค์ประกอบของการผลิตสื่อพื้นบ้านที่ภาคีกำลังทำงานอยู่ด้วยนั่นเอง (ไม่ยกเว้นทั้ง

การซ่อมแซมความรู้/ความเข้าใจ/ความเชื่อของชุมชนด้วย)

อันที่จริง ถึงแม้จะไม่มี "ทำโครงการ" กับสพส. ภาคีหลายท่านก็ได้ทำการซ่อมแซมสื่อพื้นบ้านของตนเองอยู่แล้ว**ตามธรรมชาติ** (by nature) สิ่งนี้อาจจะเป็นมูลค่าเพิ่มในการเข้ามาร่วมงานกับสพส.ก็อาจเป็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปอย่างตั้งใจ**และมีการวางแผน** (by planned) ซึ่งเป็นความหมายของคำว่า "การพัฒนาอันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีการวางแผน"

นอกจากนั้น ในรายละเอียดการผลิตซ้ำสื่อพื้นบ้านนั้นยังมี option ให้เลือกอีกหลายลีลา เช่น เพื่อรื้อฟื้น/เพื่อสืบทอด/เพื่อปรับประยุกต์/เพื่อส่งเสริมเผยแพร่/เพื่อจับสื่อที่เพี้ยนให้มาเข้าแถวตามเดิม/เพื่อพลิกหน้าที ฯลฯ ซึ่งแต่ละ option นั้นก็จะมีรายละเอียดของกระบวนการผลิตที่แตกต่างกันออกไป

ภาพที่ 5: การผลิตซ้ำองค์ประกอบพิธีกรรมเป็นทิม

(2.2) ทฤษฎีการสื่อสารตามแบบจำลองเชิงพิธีกรรม (Ritualistic Model)

เนื่องจากสื่อพื้นบ้านเป็นสื่อประเภทหนึ่งที่เป็นหนึ่งในองค์ประกอบธาตุทั้ง 4 ของระบบการสื่อสาร ดังนั้นอีกทฤษฎีหนึ่งทำหน้าที่ backup การทำงานของสพส. จึงเป็นทฤษฎีการสื่อสารนั่นเอง

และเนื่องจากทฤษฎีการสื่อสารนั้นมีอยู่หลายทฤษฎี ทฤษฎีการสื่อสารที่สพส.เลือก

มาใช้ นั่นคือทฤษฎีการสื่อสารตามแบบจำลองเชิงพิธีกรรม ซึ่งมีคุณลักษณะเด่นอยู่ 2-3 ประการ คือเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way communication) เป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication) เป็นการสื่อสารที่เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกัน (shared understanding) (สนใจโปรดดูรายละเอียดในเอกสารชื่อ "แบบเรียนเบื้องต้น" ในชุดเอกสารความรู้ของ สพล.)

จากการใช้ทฤษฎีการสื่อสารตามแบบจำลองเชิงพิธีกรรมเป็นแนวคิดหนุนหลังดังกล่าว ในภาคปฏิบัติ สพล.จึงทำการติดตั้งความรู้/ความเข้าใจเรื่ององค์ประกอบของการสื่อสาร (S-M-C-R) ให้แก่ภาคีในทุกระดับ และในขั้นตอนของการระดมความคิดเห็นของคณะทำงาน/ภาคีที่เขียนโครงการ ภาคี/แกนนำ/คณะทำงานก็ต้องนำเอาซอฟต์แวร์ S-M-C-R ไปส่องดูโครงการของตนว่า ตรงไหนเป็นผู้ส่งสาร ตรงไหนเป็นผู้รับสาร ตรงไหนเป็นเนื้อหา ตรงไหนเป็นช่องทาง

สพล.ได้พบว่า ซอฟต์แวร์การสื่อสารนี้มีประโยชน์แก่ภาคี/คณะทำงาน/แกนนำโครงการอย่างมากในการกำหนดวัตถุประสงค์/กลุ่มเป้าหมาย/ลักษณะกิจกรรม ฯลฯ ดังตัวอย่างโครงการ "สืบสานตำนานชอ(2) : ละครชอชอแก้ปัญหาชุมชน" ที่จะนำมาเล่าสู่กันฟังต่อไปนี้

เมื่อเริ่มโครงการสพล.ปีแรก (2546) นั้น แม่บัวซอนและพ่อจันตาได้เขียนโครงการ "สันทนการความรู้เรื่องเพศศึกษาไปพร้อมกับกำกับการสืบสานตำนานชอ" เนื่องจากเพลงชอที่เคยมีอดีตอันรุ่งเรืองเป็นขวัญใจประจำทุกงานของชาวล้านนากำลังจางหายไปจากใจของคนเหนือ ดังนั้น ภาคีในโครงการนี้จึงได้ทำการรื้อฟื้นด้วยการสร้าง "ผู้สืบทอด/ผู้ส่งสารรุ่นใหม่" (Sender) เป็นเด็กเยาวชนรุ่นใหม่ เพราะหากขาด "ตรงส่วนหัว" คือ ผู้ส่งสารแล้ว ก็ไม่ต้องไปพูดถึงส่วนหางหรือผู้รับสาร

ผลจากโครงการชอระยะที่ 1 สำเร็จลุล่วงไปตามเป้าหมาย เมื่อสิ้นสุดโครงการทำให้ได้เด็กเยาวชนที่สามารถจะเป็นช่างชอได้ประมาณ 10 คน และเด็กช่างชอรุ่นใหม่ทั้ง 10 คนนี้ได้ขอเสนอทำโครงการต่อเป็นปีที่ 2 โดยคราวนี้ ช่างชอรุ่นใหม่จะขอรับเป็นเจ้าของโครงการเองเลย

ในการเขียนวัตถุประสงค์โครงการ "สืบสานตำนานชอ (2)" นี้ ภาคีได้ใช้สูตร S-M-C-R มาตั้งเป็นเป้าหมายอย่างชัดเจนว่า

(1) ในส่วนของผู้ส่งสาร จะมีการขยายทั้งปริมาณของผู้ส่งสารให้เพิ่มมากขึ้น โดยคราวนี้ เยาวชนจะสอนชอกันเอง ส่วนในด้านคุณภาพนั้น จากเยาวชนที่เคยแต่ไปหัดขับชอซึ่งแม่ครู/พ่อครูเป็นผู้แต่ง ในรอบใหม่นี้ เยาวชนช่างชอรุ่นใหม่ก็จะช่วยขยายยกระดับศักยภาพขึ้นมาเป็นผู้แต่งชอเองเลย ซึ่งความสามารถระดับนี้จำเป็นต้องมีทั้งความรู้ภาษาถิ่นรวมทั้งต้องมีปฏิภาณไหวพริบในการคิดบทชออย่างสดๆ

(2) ในส่วนของผู้รับสาร ในระหว่างการแสดงชอนั้น นอกจากจะเล่นเฉยๆแบบโบราณแล้ว ทีมช่างชอรุ่นใหม่ก็จะยังให้ความรู้แก่ผู้ชมอีกด้วย เพื่อให้ผู้ชมฟังชอเป็น ที่เรียกว่า "การ

สร้างผู้ชมตาม" (smart audience) และเมื่อมีการเพิ่มขยายช่องทางการเล่นซอให้มากขึ้น ก็เท่ากับเป็นการเพิ่มขยายทั้งปริมาณและคุณภาพของผู้รับสาร

(3) **ในส่วนของเนื้อหา** ช่างซอรุ่นใหม่นี้ได้เพิ่มขยายจากการเล่น"เพลงซอ" โดยขยับขึ้นมาแต่ง "ละครซอ" โดยเอาเนื้อหามาจากปัญหาต่างๆของชุมชน เพื่อย้อนรอยถอยหลังกลับไปทำหน้าที่เก่าของสื่อพื้นบ้าน คือกระตุ้นให้คนขบคิดต่อปัญหาของตน

(4) **ในส่วนของช่องทาง** หลังจากที่เพลงซอได้เพิ่มขยายช่องทางทั้งในแง่วาระ/โอกาส/สถานที่เล่นอย่างมากแล้ว ในโครงการระยะที่ 2 นี้ ภาคีเยาวชนที่ทำโครงการก็ยังคงเดินหน้าเปิดช่องทาง/สื่อ (Channel/Media) ต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง เช่น การประสานเข้ากับสื่อสมัยใหม่อย่างไม่เกี่ยงงอน (Mixed media) เช่น การไปเล่นผ่านวิทยุชุมชน เล่นในงานถนนคนเดิน เล่นตามโรงเรียนหรือชุมชนที่ติดต่อมา

เท่าที่เล่ามาคร่าวๆนี้ ก็คงพอจะช่วยทำให้ผู้อ่านได้มองเห็นเค้าลางขึ้นมาบ้างแล้วว่า ทฤษฎีการสื่อสาร S-M-C-R นั้นสามารถช่วยเป็นคอมส่องทางการค้นคิดกิจกรรมได้มากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตาม ข้อเด่นของทฤษฎีการสื่อสารตามแบบจำลองเชิงพิธีกรรมนั้นยังชัดเจนได้เอาไว้ว่า การสื่อสารนั้นต้องมีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การสร้าง ความเข้าใจ/ความรู้สึก/ประสบการณ์ร่วมกัน (shared understanding)

และเนื่องจากวิธีการโครงการของสพส.นั้น มิได้มีลักษณะเป็น "เข้ามาคนเดียว" (one-man show) ในทางตรงกันข้ามการทำโครงการนั้นจะเป็นการทำงานที่ร่วมกันระหว่างแกนนำโครงการ เจ้าอาวาส ประธานสภาวัฒนธรรม อบต. ปราชญ์ชาวบ้าน ครูโรงเรียน ฯลฯ ซึ่งเปรียบเสมือนนายร้อยหัวต่างสมัยโบราณที่จะนำขบวนหัวต่างออกเดินทางไปไกลๆร่วมกัน ในการนี้จำเป็นต้องมี "เชือกผูกมัด" ความเข้าใจให้ร่วมกันเสียก่อน โดยเฉพาะ "ความเข้าใจเรื่องวัตถุประสงค์" เป็นหัวใจสำคัญ

การทำความเข้าใจเรื่องวัตถุประสงค์ให้ตรงกันนี้ จะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เมื่อเราตระหนักว่าผู้คนที่มาร่วมงานกับเรานั้น เขามีได้ว่างเปล่า มิใช่เครื่องคอมพิวเตอร์ที่ยังไม่ได้ติดตั้ง หากทว่าผู้คนที่ใคร่เข้ามาในโครงการนั้น ส่วนใหญ่แล้ว หากเป็นชาวบ้านก็เคยผ่านโครงการพัฒนาอย่างโชกโชน หากเป็นศิลปินก็ผ่านประสบการณ์การใช้สื่อเพื่อการพัฒนามาแล้ว(อาจจะอย่างชอกช้ำ) ฉะนั้น งานติดตั้งปัญญาแบบใหม่นั้นก็ยิ่งต้องมีกระบวนการที่ยากขึ้นเป็นหลายเท่า

ด้วยเหตุนี้ คุณนันทกา นาเวียง นักวิชาการวัฒนธรรมผู้ประสานงานโครงการ "เสียงพิณอีสานตำนานบ้านเฮา" ที่จะต้องทำงานกับคณะทำงานอันประกอบไปด้วยเจ้าอาวาส กำนัน นายกอบต. ผู้อำนวยการ/หัวหน้ากลุ่มนักวัฒนธรรมอำเภอ ฯลฯ จึงต้องชี้แจงเป้าหมายของการทำโครงการนี้ให้ชัดเจนว่า "ไม่ได้หวังให้กลุ่มเป้าหมาย/เยาวชนทุกคนเล่นพิณเป็น/หรือเล่นพิณเก่ง ไม่ต้องการปริมาณ แต่ต้องการใช้กิจกรรมพิณเป็นกุศโลบายเป็นสะพานทอดเชื่อมสร้างความสามัคคี

ของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาอบายมุข" หากไม่สร้างความเข้าใจร่วมกันในวัตถุประสงค์เช่นนี้ เมื่อเริ่มเดินกอดคอกันไปได้สักระยะหนึ่ง อาจเกิดอาการ "แตกคอกัน"มาในการออกแบบกิจกรรม/การท่อมเทพวิทยากร หรืออื่นๆขึ้นมาได้ในระหว่างกลางทาง

ดังนั้น ในการทำงานกับสพส. จึงมักจะมี "เสียงระฆัง" เตือนบอกสถานการณ์ว่า "ทำแบบนี้ผิดแนวทางของสพส./ทำแบบนี้กำลังออกนอกกลุ่มนอกทาง/ทำแบบนี้ไม่ใช่สพส." อยู่เป็นระยะๆ

ในภาคปฏิบัติ สพส.ได้แปลงวัตถุประสงค์ของโครงการของสพส.ให้มาอยู่ในรูปของ **กลไกการติดตามงาน**เลย ดังนั้นในรายงานของเจ้าหน้าที่ติดตามงานพื้นที่ (ในภาษาของสพส. เรียกว่า "ลูกโหนด" ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย/เป็นแขนขาของผู้ประสานงานภาค) ตรงส่วนทำเรื่องต้องการเติมคำในช่องว่างตามหัวข้อที่สพส.ตั้งเอาไว้เป็น**วัตถุประสงค์** ดังนี้

- **ประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดกิจกรรม**

1. **ด้านการสร้างคน** ในเวทีสร้างความรู้ที่ถือเป็นกิจกรรมสร้างคน กล่าวคือ ผู้เข้ามาร่วมเวทีได้ความเข้าใจเรื่องสื่อพื้นบ้านคืออะไร

2. **ด้านการสร้างความรู้** เวทีนี้ได้สร้างความรู้เรื่องที่มาของโครงการแก่ผู้เข้าร่วม

3. **ด้านการสร้างศักดิ์ศรีและคุณค่า** การจัดเวทีครั้งนี้ ทำให้ประชาชนชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจที่มีคนมาสนใจและอยากรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้าน

4. **ด้านการสร้างเครือข่าย** กิจกรรมนี้ได้เชื่อมร้อยเครือข่ายการทำงานระหว่างแกนนำเยาวชน แกนนำชุมชน โรงเรียน วัด ชาวบ้านในตำบลธาตุน้อย...

(รายงานสรุปกิจกรรมการติดตามงานการลงพื้นที่โครงการบุญพะเหวด 5 ส.ค. 2548)

(ปิยะพร อินเจริญ & อัญชลี ไชยวุฒิ: ผู้รายงาน)

3. **สพส.ขยับปัญญาด้วยท่าไหน**

ก่อนจะเลือกซอฟต์แวร์ชุดย่อยๆ ในกล่องเครื่องมือทางปัญญาของสพส.ไปใช้ โปรดอ่าน "คู่มือการใช้" สัก 3 ข้อ ดังนี้

(3.1) **ลีลาท่าม้วนตัวของสพส.**

- **สพส.มุ่งหวังถึงระดับซอฟต์แวร์**

ดังที่ได้กล่าวมาบ้างแล้วว่า ในขณะที่ความรู้/ปัญญานั้นอาจจะแบ่งได้เป็น 2 ระดับแบบหยาบๆ ระดับแรกเป็นความรู้**ระดับข้อมูล** (information) ซึ่งความรู้ระดับนี้สามารถถ่ายทอดได้ด้วย การ "โอนไฟล์" ส่วนความรู้ระดับที่สองเป็นความรู้**ระดับวิถีคิด/กระบวนทัศน์** (framework) ความรู้ระดับนี้ถ่ายโอนไฟล์ไม่ได้ แต่ต้องใช้วิธีการ "ติดตั้ง" เพราะเป็นระดับซอฟต์แวร์

ในขณะที่สพส.ไม่ปฏิเสธความรู้**ระดับข้อมูล** เนื่องจากเวลาที่มีการจัดเวที

แลกเปลี่ยนระหว่างภาคี (ทีมผู้ใหญ่) หรือชมรม (ทีมเด็ก) ทั้งภาคี/ชมรมต่างก็เรียนรู้วิธีการทำกิจกรรมแบบใหม่ๆ สไตล์แปลกๆ จากเพื่อนภาคี/ชมรมด้วยกัน แต่ทว่าถ้าถามถึงเป้าหมายสูงสุดของสพส. (ที่ประกาศเอาไว้ในจุดหมายปลายฝันของโครงการ) สพส. นั้นหวังสูงถึงระดับการติดตั้งวิธีคิด/กระบวนการทัศน์แบบใหม่ให้แก่ภาคี/ชมรม

หากอุปมาอุปมัยกับการรำโนราแล้ว นอกจากจะรำ 12 ท่าพื้นฐานเป็นแล้ว สพส. เรายังวาดหวังไปถึงระดับลีลาท่าม้วนตัวลงกระดิ่งแบบโนราตัวอ่อนอีกด้วย

● ที่มาของความมุงหวัง

ความใฝ่ฝันอันสูงส่งระดับขั้วปัญญาแห่งวิธีคิดนั้นเกิดมาจากประสบการณ์ของ สพส. เองว่า หากไม่มีการติดตั้งซอฟต์แวร์แบบใหม่เข้าไปแล้ว ไม่ว่าจะพิมพ์ข้อมูลเข้าไปมากมายเพียงใด เครื่องคอมพิวเตอร์นั้นก็ไม้อาจจะ "อ่านสภาพการณ์ใหม่ๆ" ออกมาได้ ผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างเรื่องสื่อพื้นบ้านการแสดงในส่วนของผู้ส่งสาร (ศิลปินผู้แสดง) มาประกอบพอให้เห็นภาพ

เวลาที่เราใช้คำว่า "สื่อพื้นบ้าน" นั้นจะมีคำว่า "พื้นบ้าน" เป็นคำสำคัญ ซึ่งมีนัยยะว่าสื่อพื้นบ้านจะกินอาณาเขตแห่งการรู้จัก/การเข้าใจ/เห็นคุณค่า (แบบมองตาก็รู้ใจ) อ่านรหัสต่างๆ ออก (รู้ว่าจะหัวเราะตอนไหน/ร้องสอยตอนไหน ฯลฯ) อาณาเขตที่ว้าไม่กว้างขวางนัก กล่าวคือสื่อพื้นบ้านไม่ได้เป็น "สื่อที่เอาดีด้านการครอบคลุมพื้นที่อย่างกว้างขวาง" (Area-oriented) หากแต่คุณสมบัติเด่นเฉพาะตัวของสื่อพื้นบ้านคือ เป็นสื่อที่เอาเด่นด้านกาลเวลา (Time-oriented) เช่น เป็นสื่อที่ยังยืนอยู่ชุมชนมานับเป็นร้อยๆ ปี

คุณลักษณะที่กล่าวมานี้ ตรงกันข้ามกับสื่อมวลชนซึ่งเป็นสื่อที่แพร่หลายขยายตัวกินอาณาเขตกว้างขวาง (แบบทั่วประเทศ/ทั่วโลก) แต่ทว่าเป็นไปเพียงชั่วจิตใจเดียวก็เลือนหายไป (คือมีอายุสั้น)

แต่เมื่อน้องๆ ในที่มกลองสะบัดชัยได้ทดลองขยายพื้นที่ของสื่อจากพื้นบ้านภาคเหนือโดยยกขบวนมาแสดงในเมืองกรุง และพบว่า มีการตอบรับจากผู้ชมจำนวนไม่มากนัก น้องๆ ก็อาจจะรู้สึกเสียใจ

ความเสียใจนี้เกิดขึ้นจากข้อเท็จจริงที่ว่า แม้ว่า "มือจะตีกลองสื่อพื้นบ้านสะบัดชัยแล้ว แต่ทว่าความเข้าใจยังใช้ซอฟต์แวร์แบบสื่อมวลชน" คืออยากได้คนดูเยอะๆ ปริมาณมากๆ ซึ่งมิใช่ซอฟต์แวร์ของสื่อพื้นบ้าน ดังนั้น ก็จำเป็นต้องเปิดหน้า Wizard หน้าต่อไปเพื่อให้การติดตั้งซอฟต์แวร์นี้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ทั้งกระบวนการ

(ผู้เขียนอยากสรุปว่า หากคนกรุงเทพไม่สนใจกลองสะบัดชัย ก็ไม่เห็นจะเป็นปัญหาอะไร แต่ถ้าเมื่อไหร่คนเชียงใหม่ลืมนกลองสะบัดชัยนั่นแหละจึงจะเป็นปัญหาวิกฤติขึ้นมา)

- **ที่ไปของความมุ่งหวังระดับซอฟต์แวร์**

จาก“ที่มา”ของลีลาท่าม้วนตัวของสพส. ก็นำไปสู่ “ที่ไป” ของลีลานี้ เมื่อกระบวนการขยับปัญหาในระดับวิธีคิดต้องใช้ “วิธีติดตั้ง” ก็มีนัยยะว่า ท่าบังคับพื้นฐานของการติดตั้งนั้น จะต้องขยับทั้งฝ่ายผู้ติดตั้งและผู้ถูกติดตั้งแบบการขยับกรับทั้งสองมือนั้นแล ทั้งฝ่ายสพส./ฝ่ายวิทยากร/ฝ่ายเข้ารับการอบรม/ภาคี/กลุ่มเป้าหมายล้วนต้องขยับปัญหาไปพร้อมๆกัน

ด้วยเหตุนี้ รูปแบบที่เป็นแบบฉบับของสพส.ในการจัดประชุมเพื่อติดตั้งความเข้าใจนั้น จึงมักจะประกอบด้วยการทำงานกันทำระหว่างฝ่ายสพส./วิทยากร กับฝ่ายผู้เข้าร่วมประชุม ดังนี้คือ

- **ทีมวิทยากร/สพส.** จะเป็นฝ่ายติดตั้ง**โครงกระดูกของปัญญา** หรือหากเทียบกับคอมพิวเตอร์ก็คือการใช้ template เช่น เกณฑ์การจัดรูปแบบ/คุณค่าของวัฒนธรรม template เรื่องหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านต่อชุมชน เป็นต้น

- **ทีมผู้เข้าร่วมประชุม** ต้องเป็นฝ่ายเอา**เลือด/เนื้อ**มาประสานกับโครงกระดูกที่ให้ไป กล่าวคือ ผู้ร่วมประชุมจะต้องลงมือทำงานกลุ่มย่อยด้วยการนำข้อมูลจากพื้นที่จริงของตนเองมาพบกับกรอบแนวคิดที่ให้ไป

(เมื่ออ่านมาถึงตรงนี้ ผู้ที่เคยผ่านงานวิจัยมาแล้วทุกคนก็คงต้องร้องอ้อ เพราะกระบวนการนี้ก็คือขั้นตอนในบทที่ 4-5 ที่นำเอาข้อมูลดิบมาจัดระบบ/วิเคราะห์/สังเคราะห์นั่นเอง)

หากมีแค่การฟังบรรยายเรื่อง “รู้จัก รู้ใจ รู้ใช้ รู้รักษา” จากวิทยากรเฉยๆแล้วผู้เข้าร่วมประชุมไม่ได้ลงมือหัดวิเคราะห์เอง หรือหากเป็นรายการ “ฝากวิทยากรให้ช่วยวิเคราะห์ชุมชน/สื่อพื้นบ้านให้ด้วย” (ซึ่งเป็นวิธีการที่กระบวนการวิจัยส่วนใหญ่ทำอยู่แล้ว คือนักวิจัยเป็นคนวิเคราะห์ชุมชน แต่ชุมชนไม่ได้วิเคราะห์ตนเอง) แบบนั้นไม่ใช่แนวทางการขยับปัญหาแบบสพส.

อย่างไรก็ตาม สพส.เราก็ต้องเดินทางสายกลางระหว่าง 2 สุดโต่ง โต่งแรกก็คือ สพส.วิเคราะห์ทุกอย่างให้ชาวบ้าน ส่วนอีกปลายหนึ่งก็คือ ปล่อยให้ชาวบ้านไปวิเคราะห์ด้วยตัวเองทั้งหมด เส้นทางสายกลางที่เดินร่วมกันก็คือ สพส.เป็นฝ่ายให้โครงกระดูก ส่วนชุมชนก็เอาเนื้อ/เลือดมาผสมผสานกันเอง

(3.2) ความถี่: ต้องเป็นคลื่นหลายระลอก

สำหรับในแง่ความถี่ของการติดตั้งนั้น กระบวนการติดตั้งซอฟต์แวร์ในเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นตัวอย่างสาธิตให้เห็นอย่างเด่นชัดที่สุดว่า การติดตั้งนั้นจำเป็นต้องมีคาถาประจำตัวว่า “ต่อเนื่อง กินยาให้ครบ dose และใช้เวลา”

เวลาที่เรติดตั้งซอฟต์แวร์ในคอมพิวเตอร์นั้น เราจะต้องเปิดหน้า Wizard ขึ้นมาทีละหน้า โดยจะมี**ทางเลือก**ให้เราต้องตัดสินใจ และเราต้อง**ลงมือกดปุ่ม**เลือกอยู่เสมอ

ฉันใดก็ฉันนั้น การติดตั้งซอฟต์แวร์ทุกชุดที่เกี่ยวกับ "สื่อพื้นบ้าน สื่อสารงานสหภาวะ" ก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือ มิใช่งานที่ทำได้แบบม้วนเดียวจบ หากทว่าต้องเป็นงานที่ทำอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น ข้อสรุปของสพส.เองว่า ในการติดตั้งความเข้าใจให้แก่ผู้ประสานงานภาคนั้น อย่างน้อยต้องทำถึง 3 ครั้ง แต่ครั้งก็กินยาต่างขนานกัน กล่าวคือ

- ครั้งแรกๆของการอบรมนั้น อาจจะเป็นเพียงแนะนำให้ผู้ประสานงานได้รู้จักกับแนวคิดของสพส.เท่านั้น (To know)

- ครั้งที่สอง จึงทำให้เกิดความเข้าใจ (To comprehend)

- ครั้งที่สาม เป็นการคิดเอาไปประยุกต์ใช้ (To apply)

ในขณะที่ทีมกลางสพส.ค้นพบสูตรการติดตั้งว่าต้องเป็นคลื่นหลายระลอก และต้องมีการทอ่งคาถาความถี่ของการติดตั้งนั้น เมื่อลงไปถึงระดับการทำงานของภาคี สพส.ก็ได้เรียนรู้ว่า ภาคีก็จะมีประสิทธิภาพดีเยี่ยมด้อยด่อนมากขึ้นในการติดตั้งปัญหาให้แก่กลุ่มเป้าหมาย โดยภาคีจะสำรวจสภาพร่างกายแห่งปัญญาของกลุ่มเป้าหมายเสียก่อน และเวลาให้ยา ก็อาจจะไม่ทำให้เด็ยวครบทั้งชุดแบบที่เรียนมาจากสพส. แต่จะค่อยๆทยอยแบ่งให้พอเหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย ให้กลุ่มเป้าหมายพอรองรับไหว ดังตัวอย่างเช่น รายงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายติดตามงานของสพส.ในการติดตามการจัดเวทีโครงการ "พิณอิสาน" จ.อุบลราชธานี ที่พบว่า

- ครั้งที่ 1 คณะทำงานได้จัดเวทีอบรมเยาวชนชนกลุ่มเป้าหมายให้รู้จักวิถีวิเคราะห์ชุมชน/ปัญหาชุมชน และรู้จักการวิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้าน เช่น บุญผะเหวด

- ครั้งที่ 2 คณะทำงานจึงได้จัดเวทีให้กลุ่มเป้าหมายวิเคราะห์คุณลักษณะของพิณอิสาน แล้วเอาคุณลักษณะนั้นมาแยกแยะเป็นรูปแบบ/คุณค่าของสื่อพื้นบ้าน

(อัญชณี & ปิยะพร รายงานการติดตามโครงการพิณอิสาน, ก.ค. 2548)

นอกจากนั้น การติดตั้งซอฟต์แวร์นั้นจะต้องเป็น "การตบมือ 2 ข้าง" อยู่เสมอ คือ "มือความคิด" และ "มือทำกิจกรรม" ดังนั้น จะมีแต่การมาประชุมใช้ความคิด จบการประชุมแล้ว ไม่ได้ทำกิจกรรมอะไรไม่ได้ หรือมีแต่ก้มหน้าก้มตาทำกิจกรรม โดยไม่มาร่วมคิดทบทวนในการประชุมก็ไม่ได้เช่นกัน

ต้องคิดแล้วทำ ทำแล้วคิดเท่านั้น เหมือนการตบมือทั้งสองข้างเท่านั้น จึงจะเกิดโอกาสเป็นเสียงกัมปนาทขึ้นมา

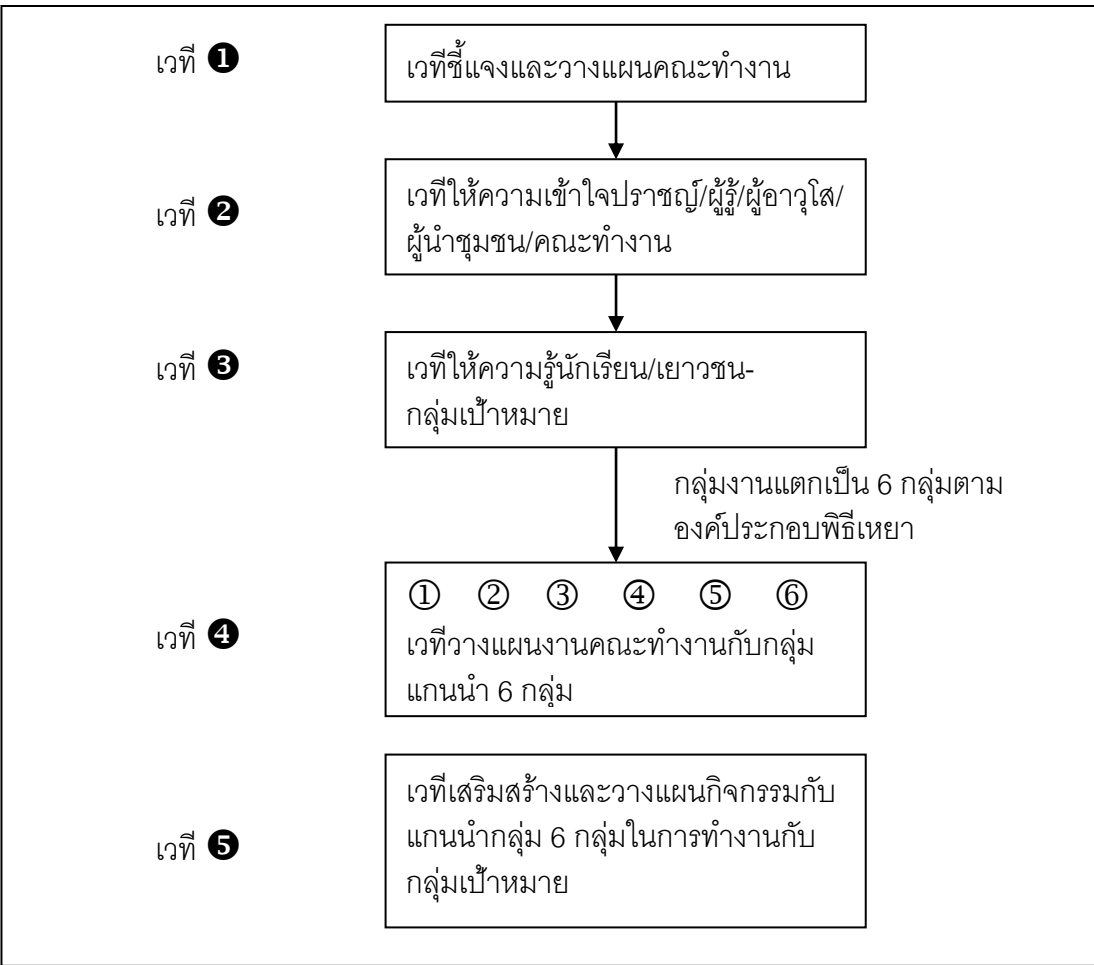
(3.3) พื้นที่ครอบคลุม: หัวกระดิก ตัวกระดุก หางสาย

ผู้เขียนเคยมีประสบการณ์การทำวิจัยประเมินผลโครงการพัฒนามาจำนวนมาก และพบว่าโรคเรื้อรังที่แก้ไขให้หายขาดได้ยากก็คือ โรคหัวกระดิก แต่ตัวไม่ค่อยกระดุก ส่วนหางนั้นไม่สายเอาเสียเลย กล่าวคือ ไม่ว่าจะป็นสหกรณ์ร้านค้า กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารวิว/ควาย/ข้าว/ปื้

ฯลฯ ความเข้าใจในเรื่องหลักการ/เป้าหมาย/กระบวนการทำงานนั้นจะเข้มข้นเวียนอยู่แต่เฉพาะในแวดวงของหัวหน้ากลุ่ม/ผู้นำ หรือคณะกรรมการเท่านั้น แต่เมื่อแผ่ขยายกลุ่มออกไปถึงสมาชิก ก็มักจะพบว่าวิสัยทัศน์เรื่องความเข้าใจต่างๆที่กล่าวมานั้นจะไปไม่ถึง ทำให้เกิด "ช่องว่างด้านความเข้าใจ" ระหว่างแกนนำและสมาชิก ช่องว่างดังกล่าวมักจะกลายเป็น "รอยแยก" ที่นำไปสู่ "การแตกร้าว" ของกลุ่มในท้ายที่สุด

ดังนั้น เมื่อมีโอกาสมาทำงานกับสพส. ผู้เขียนจึงขอถือโอกาสเป็นนัดแก้มือล้างตาเสียหน่อย กล่าวคือ อยากจะขอขีดเส้นใต้เรื่องการติดตั้งความรู้ความเข้าใจของการทำงานสื่อพื้นบ้านสื่อสารนั้น ให้เป็นแบบ "กินหัวกินหาง กินกลางตลอดตัว" ให้จงได้

ความปรารถนาที่จะแก้มือในนัดล้างตานี้เริ่มฉายแววความสำเร็จออกมาแล้ว เมื่อผู้เขียนได้อ่านรายงานโครงการสืบสานพิธีเหยา ชนเผ่าผู้ไท สานสายใยสู่ลูกหลาน" จ.มุกดาหารที่มีนักวิชาการวัฒนธรรมฝีมือยอดเยี่ยมชื่อ มานะชาติ คล่องดี (ขอบันทึกชื่อไว้เป็นเกียรติประวัติสักหน่อย) เป็นผู้ประสานงาน จากช่วงเดือนเมษายน-สิงหาคม 2548 คุณมานะชาติได้จัดเวทีการประชุมที่มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่องด้านเนื้อหา และให้หลักประกันที่มั่นใจได้ว่า จะครอบคลุมตั้งแต่หัวจรดหางของโครงการ ดังนี้

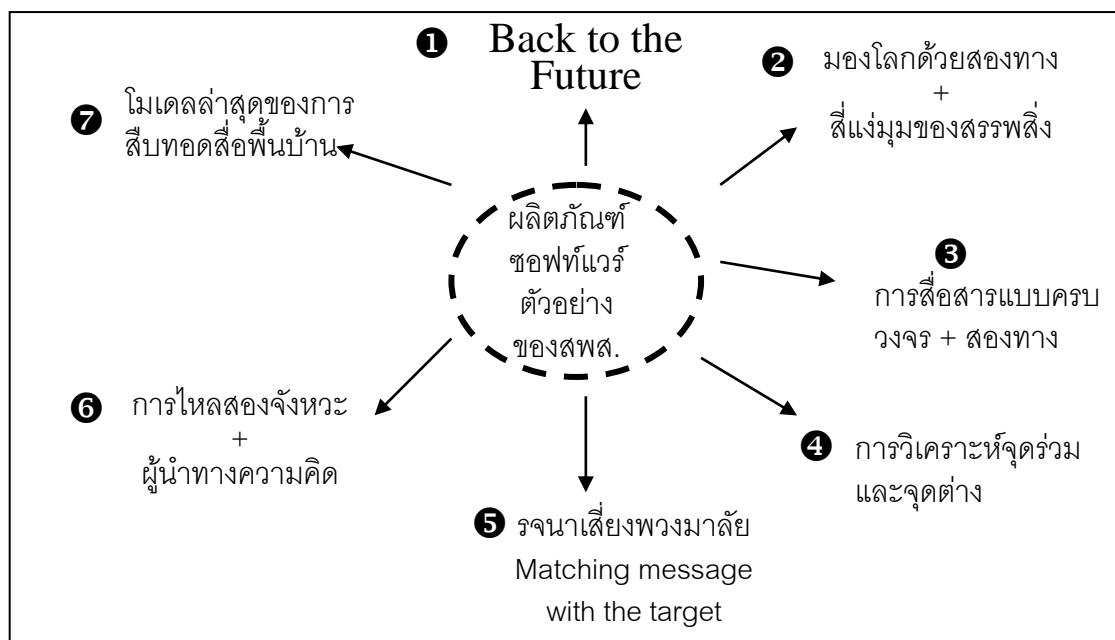

ภาพที่ 6: ลำดับขั้นตอนการจัดเวทีประชุมของโครงการเหยา

ผู้เขียนมั่นใจได้ว่า หากเราไปสอบถามความเข้าใจเรื่องพิธีเหยาทั้งที่ "หัว/ตัว/หาง" ของชุมชนเป้าหมายที่เข้าร่วมในโครงการนี้ จะพบว่า หัวก็กระดิก ตัวก็กระตุก และหางก็ต้องส่ายอย่างแน่นอน

4. ขอแนะนำผลิตภัณฑ์ตัวอย่างซอฟต์แวร์ของสพส.

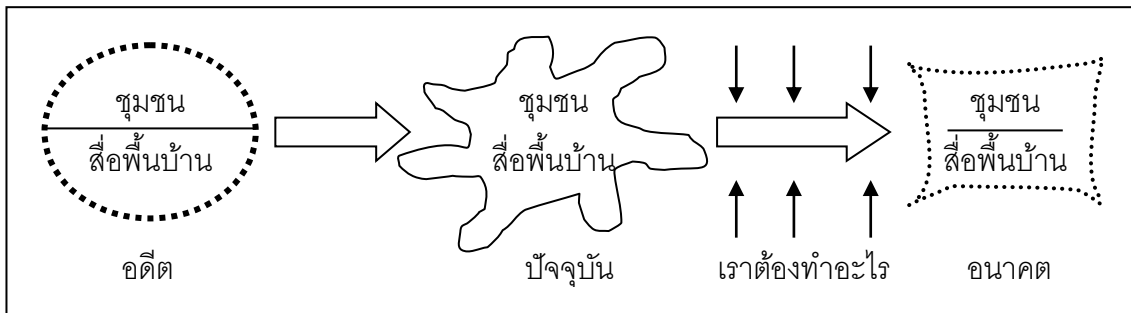
เพื่อให้มองเห็นภาพซอฟต์แวร์การติดตั้ง/ขยับปัญหาของสพส.ให้ชัดเจนขึ้น ในที่นี้ผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างซอฟต์แวร์ที่สพส. ใช้อยู่มาดูเล่นสัก 6-7 ตัวอย่างดังนี้

ภาพที่ 7: ตัวอย่างซอฟต์แวร์ของสพส.

(4.1) Back to the Future: มิติด้านกาลเวลา

มิติด้านกาลเวลาทั้ง 3 ช่วงคือ "จากอดีต ผ่านปัจจุบัน สู่นาคต" นั้นเป็นซอฟต์แวร์ที่สพส.ติดตั้งเสริมอยู่ตลอดเวลา เช่น ในการวิเคราะห์คุณลักษณะของชุมชนหรือสื่อพื้นบ้าน สพส. จะต้องเสริมพารามิเตอร์เรื่อง "มิติกาลเวลา 3 ช่วง" เข้าไปอยู่ด้วยเสมอ เช่น

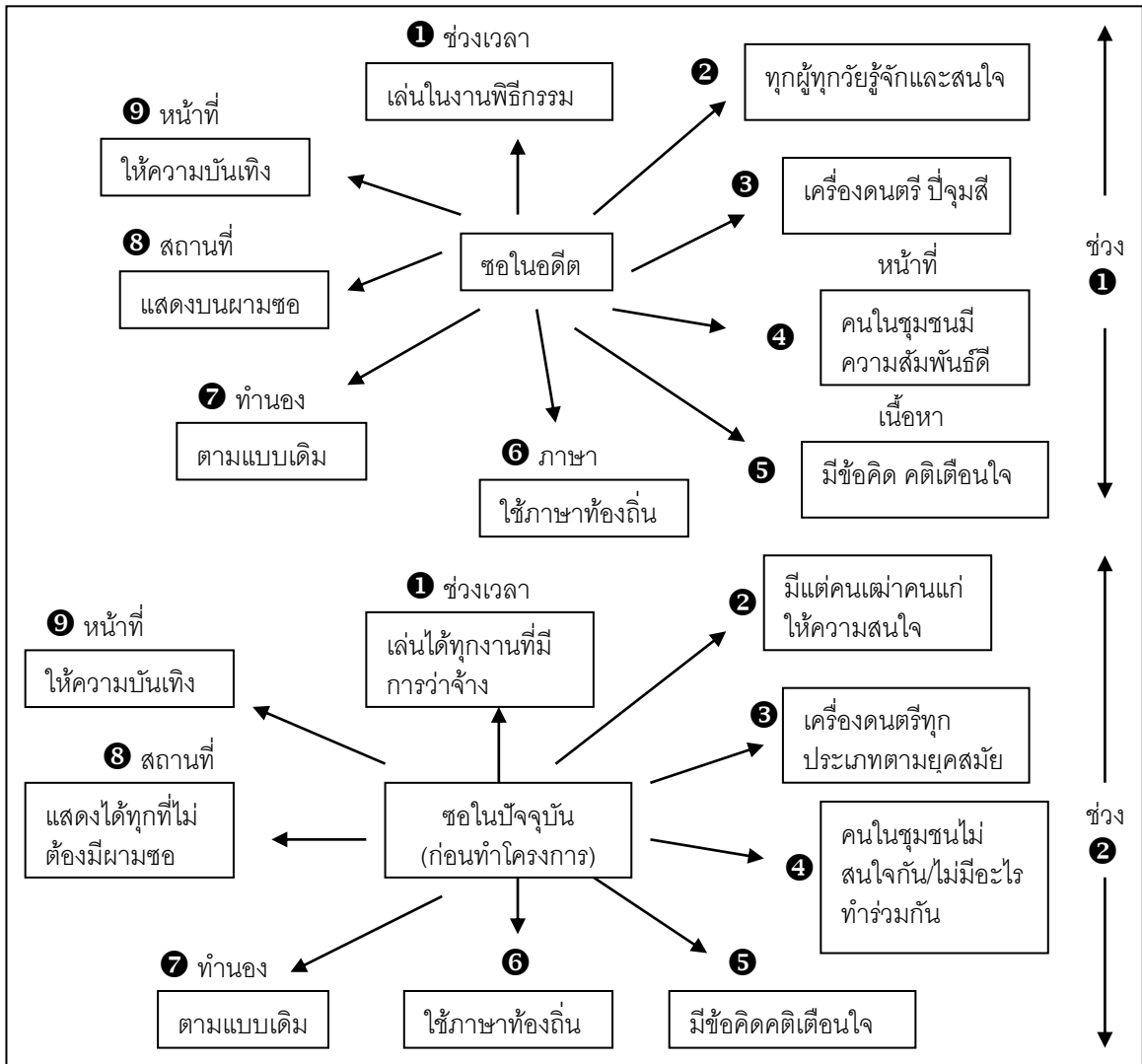

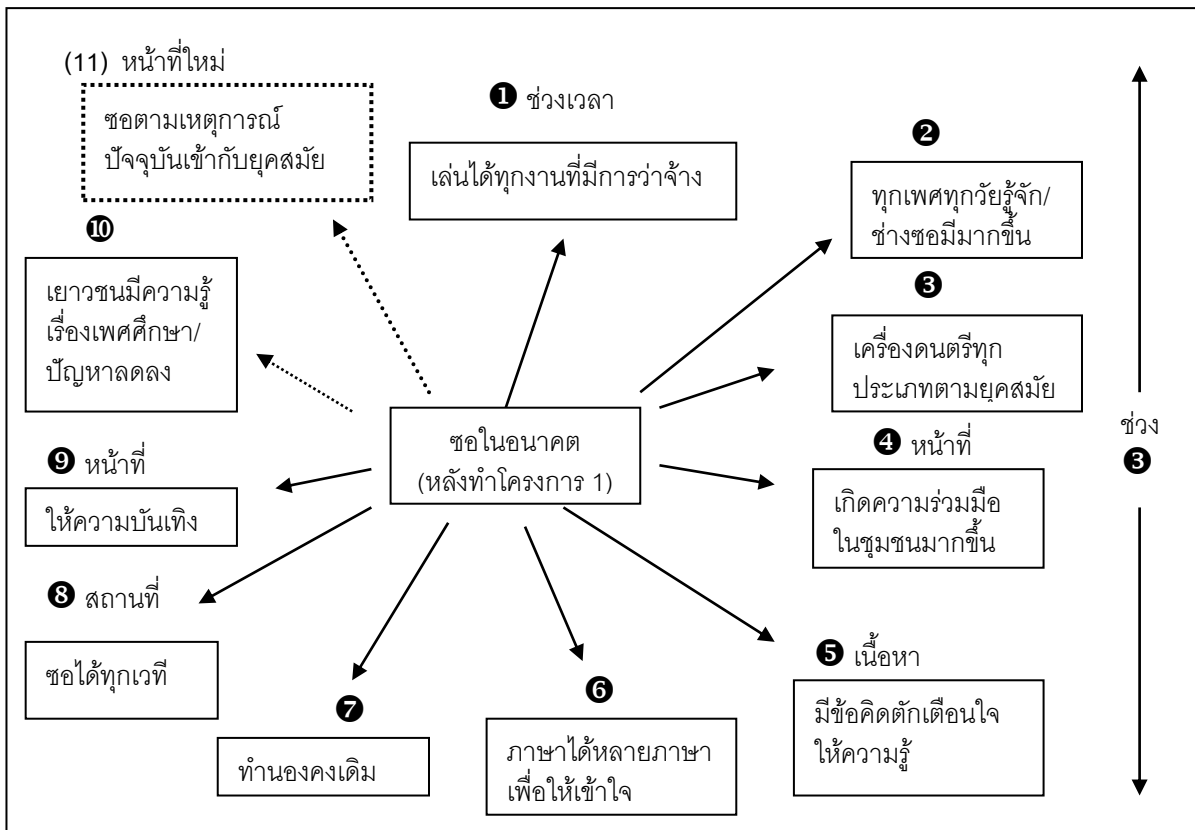
ภาพที่ 8: อดีต/ปัจจุบัน/อนาคต

ในการวิเคราะห์ชุมชนหรือสื่อพื้นบ้านนั้น เริ่มแรกก็ต้องเปรียบเทียบระหว่าง**อดีต**กับ**ปัจจุบัน** การมองเห็นเปรียบเทียบระหว่างอดีต-ปัจจุบันนั้นจะช่วยให้เห็นรายละเอียดว่า มีอะไรบ้างที่แปรเปลี่ยนไป มีอะไรบ้างที่คงเหมือนเดิม มีอะไรบ้างที่สูญหาย มีอะไรบ้างที่คงเหลืออยู่ และอะไรเป็น**ปัจจัย**แห่งการเปลี่ยนแปลงนั้น (factor of change)

ส่วนการมองเห็น**ปัจจุบัน**กับ**อนาคต** เช่น หลังจากที่เราวิเคราะห์ปัญหาชุมชนในปัจจุบันแล้ว ทีมวิทยากรของสพส.มักจะตั้งคำถามว่า "อยากให้หมู่บ้านในฝันหรือสื่อพื้นบ้านในอนาคตของเราเป็นอย่างไร" การวาดฝันถึงอนาคตนั้นจะทำหน้าที่เป็นแรงส่ง/แรงผลักดันให้เราตีตัวออกจากสภาพปัจจุบันด้วยการลงมือทำกิจกรรมต่างๆ

ตัวอย่างที่ดีเยี่ยมคือการวิเคราะห์คุณลักษณะของโครงการสืบสานตำนานซอ(2) ที่ได้ประเมินใน 3 ช่วงเวลาคือ เพลงซอในอดีต ซอในปัจจุบัน (ก่อนทำโครงการ) และซอในปัจจุบัน (หลังทำโครงการ) (หากมีการควบคุม categories ก็จะสามารถเปรียบเทียบกันได้ชัดเจน)

ภาพที่ 9: อดีต/ปัจจุบันก่อน-หลังทำโครงการของโครงการขอ

(4.2) จาก “มองโลกสองตา” สู่ “สี่แง่มุมของสรรพสิ่ง”

ซอฟต์แวร์ตัวนี้เป็นการยกระดับวิธีคิดจากแบบที่เราใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวันให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยแบ่งเป็น 2 จังหวะคือ

(2.1) จากมองโลก “แง่มุมเดียว” มาเป็น “มองโลก 2 ตา” (From one-sided to two-side) ตัวอย่างเช่น เวลาเรามองดูชุมชน หากเรามองโลกแง่เดียว เราก็จะมองเห็นแต่ด้านที่เป็นปัญหา

แต่สพส. ได้ติดตั้งวิธีมองโลกแบบสองตาด้วยการกำหนดให้ภาคีทำโครงการสำรวจทั้งปัญหาของชุมชน และในอีกด้านหนึ่งก็แสวงหา “ศักยภาพของชุมชน” ที่จะมาแก้ปัญหาด้วยการมองโลกด้วยสองตานี้เป็นวิธีการที่สำคัญของการหาทางออกจากห้วงโศกแห่งปัญหา

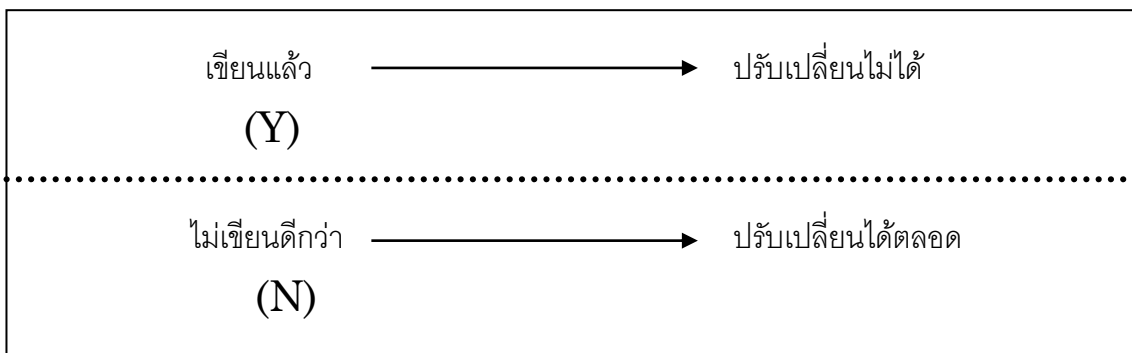
ดังนั้น ฝ่ายยันตีฝืนแรกสำหรับป้องกันโรคท้อแท้เพราะปัญหาทับถมสำหรับสพส. ก็คือ “สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนมี 2 ด้าน/ในวิกฤตินั้นมีโอกาสแฝงอยู่เสมอ”

(2.2) จาก “มองโลกสองตา” สู่ “สี่แง่มุมของสรรพสิ่ง” สำหรับวิธีคิดที่ยกระดับขึ้นสูงกว่าวิธีคิดแบบสองข้าง เช่น ขาว/ดำ ดี/ชั่ว อ้วน/ผอม ถูก/ผิด ฯลฯ ได้แก่ วิธีคิดแบบ the Matrix หรือวิธีคิดแบบสี่มุมที่เกิดจากการเอา “ตัวแปร 2 ตัว” มาไขว้กัน ซึ่งจะทำให้วิธีคิดของเรามีความละเอียด

จากวิธีคิดแบบสี่มุม เราก็จะมีทางเลือกมากขึ้นว่า อาจจะมีแบบแผนที่ 1 คือ การจัดประชุมแล้วก็ได้ผลเป็นแบบแผนที่ทำทนายเราอยู่ รวมทั้งมีแบบแผนที่ 3 คือ หากไม่จัดประชุม ก็จะไม่ม่ผลอะไรเกิดขึ้นคอยกำหราบเราอยู่อีกต่างหาก

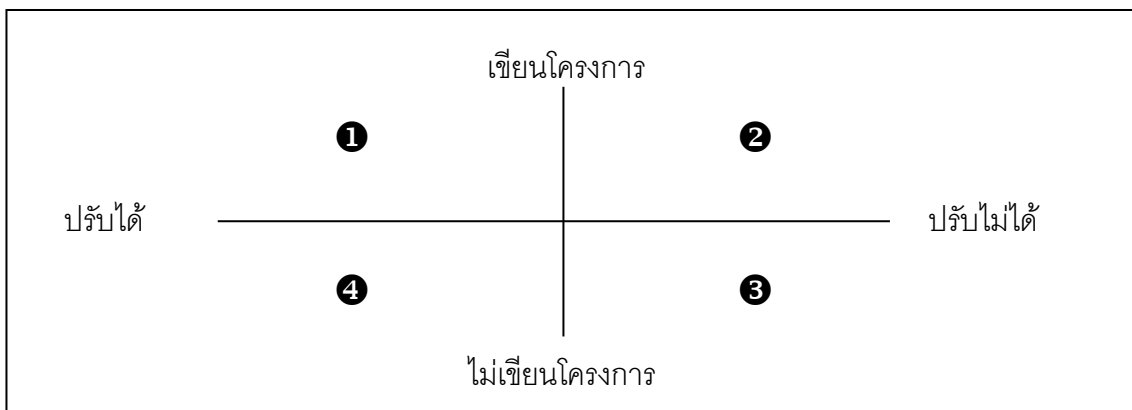
วิธีคิดแบบสี่มุมนี้จะนำมาสู่การช่วยแก้ปัญหาในภาคปฏิบัติได้หลายอย่าง เช่น เมื่อภาคีต้องเขียนโครงการที่ระบุกิจกรรมมาส่ง สพส. แต่เนื่องจากในช่วงเวลาของเขียนกิจกรรมนั้น ยังไม่อาจจะล่วงรู้ขนาดตข้างหน้า ครั้นเมื่อลงมือทำกิจกรรมไปบ้างแล้ว จึงรู้สึกว่าจะต้องปรับเปลี่ยนกิจกรรมให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงจึงน่าจะได้ผลมากกว่า

หากเราติดอยู่กับวิธีคิดแบบสองขั้ว เราก็จะตกเถียงอยู่เพียง

ภาพที่ 12: วิธีคิดแบบสองขั้วของการเขียนโครงการ

แต่ถ้าเรามีวิธีคิดแบบสี่มุม ทางเลือกของเราจะยิ่งมากขึ้น และเป็นจริงเป็นจังมากกว่าในทางปฏิบัติคือ

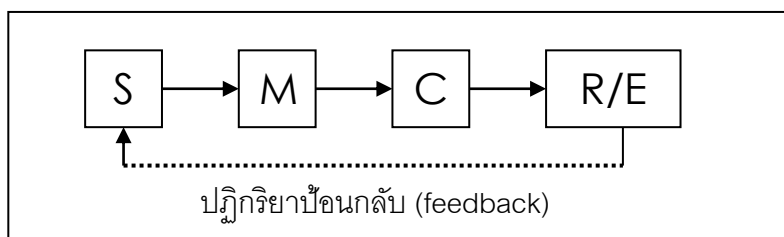

ภาพที่ 13: วิธีคิดแบบสี่มุมของการเขียนโครงการ

สำหรับสหส.นั้น เราเลือกแบบแผนที่ 1 คือ ขอให้ภาคีเขียนระบุกิจกรรมในโครงการออกมาล่วงหน้าก่อน (เพื่อการวางแผนงบประมาณ) แต่หลังจากลงมือทำจริงๆก็สามารถยืดหยุ่นปรับได้ ซึ่งเป็นวิธีคิดที่ยืดหยุ่นกว่าแบบแผนที่ 2 ส่วนแบบแผนที่ 3 และ 4 นั้นจะปฏิบัติไม่ได้ในความเป็นจริง

(4.3) การสื่อสารแบบครบวงจรและสองทาง

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ทฤษฎีหนูนหลังการทำงานขับเคลื่อนโครงการบนฐานความรู้/ปัญญาของสพส.นั้น ทฤษฎีหลักทฤษฎีหนึ่งคือ เรื่องการสื่อสาร แต่เป็นแบบเฉพาะตัว คือ การสื่อสารตามแบบจำลองเชิงพิธีกรรมที่มีคุณลักษณะเดิม คือ เป็นแบบครบวงจรและสองทางดังที่แสดงในภาพ

ภาพที่ 14: การสื่อสารแบบสองทาง

ในการสื่อสารแบบสองทางนี้ เมื่อข้อมูลข่าวสารไหลจาก "ผู้ส่งสาร" (sender) มายัง "ผู้รับสาร" แล้ว (Receiver) จะต้องมีการไหลเวียนย้อนกลับ (feedback) จากผู้รับสารไปยังผู้ส่งสารอีกครั้งหนึ่งที่เรียกว่าสองทางและครบวงจร

ในภาคปฏิบัติ สพส.ได้แปรทฤษฎีการสื่อสารแบบครบวงจรและสองทางนี้มาเป็น "กระบวนการทำงานแบบหนึ่ง" คือ "เก็บข้อมูลมาจากชุมชน แล้วก็ต้องไปคืนข้อมูลให้ชุมชน" แต่แน่นอนว่า ขาที่เอาไปคืนนั้น **ข้อมูลที่เก็บมานั้นจะต้องมีการเพิ่มเติมมูลค่า** (มีแถมดอกเบี๋ย) ให้ด้วย

สพส.ได้ติดตั้งวิธีการทำงานแบบคืนข้อมูลให้ชุมชนโดยถือเป็นงานสำคัญ และจัดในรูปแบบการฝึกอบรมอย่างหนึ่ง และนอกจากวิธีการคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนจะดำเนินการโดยสพส.แล้ว เมื่อตัวภาคีเองลงไปทำงานกับกลุ่มเป้าหมาย ก็ได้เอนำซอฟต์แวร์ตัวนี้ไปใช้เป็นวิธีการทำงานอย่างหนึ่งเช่นกัน

ตัวอย่างเช่น การจัดประชุมโครงการพัฒนาภาคีตะวันออกเฉียงเหนือครั้งที่ 3 (27-28 มี.ค. 2548) ณ วัดบ้านหนองหลัก ต.เหล่าบก อ.ม่วงสามสิบ จ.อุบลราชธานี ที่ต่อเนื่องมาจาก 2 ครั้ง

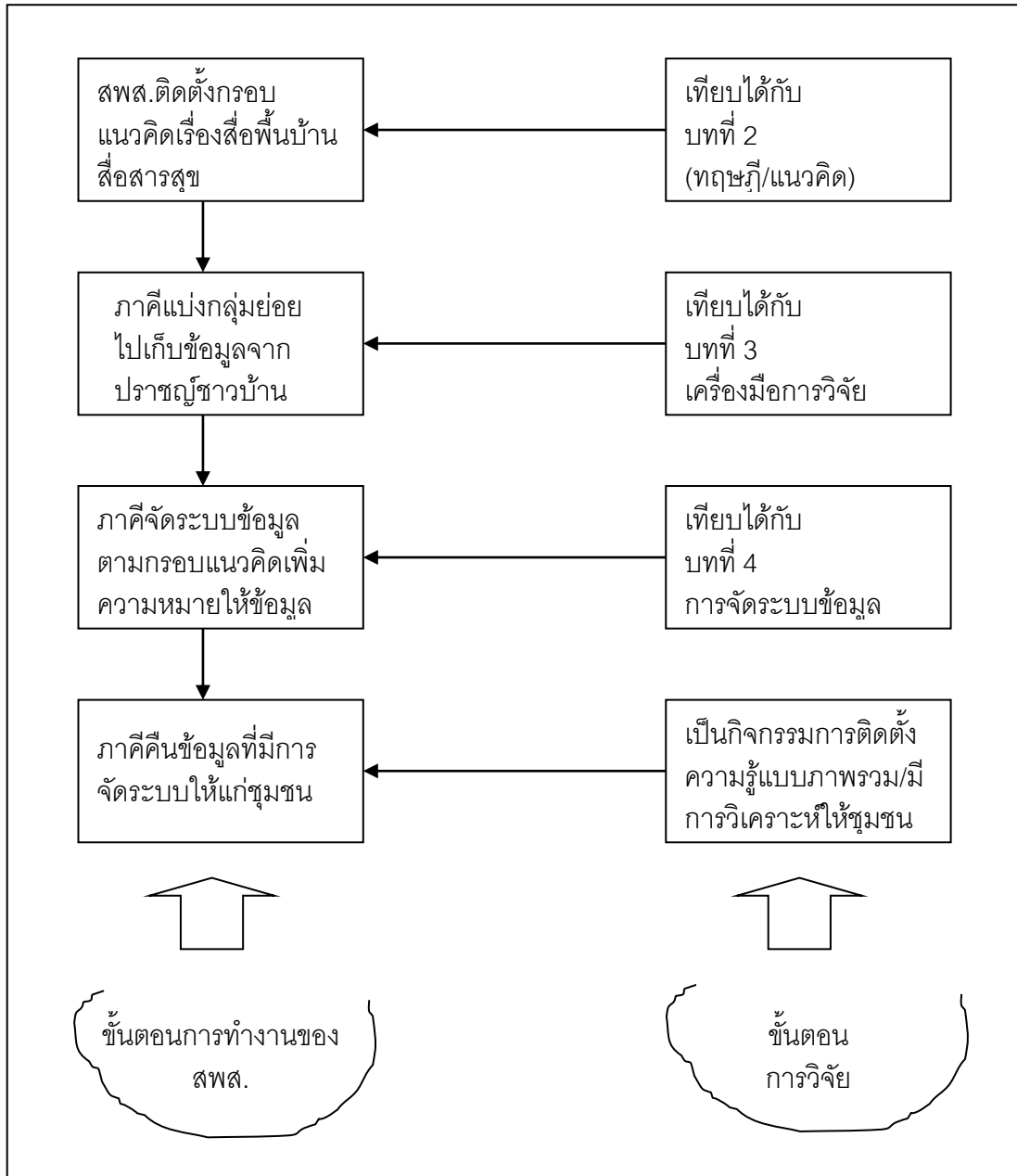
- ครั้งที่ 1: เป็นการประชุมแนะนำให้ผู้ที่สนใจรู้จักแนวคิด/แนวทางการทำงานแบบสพส. (25 ต.ค. 2547 ณ วัดธาตุน้อย อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี)
- ครั้งที่ 2: การประชุมเพื่อการเตรียมพัฒนาโครงการกับผู้สนใจจะลงมือทำโครงการร่วมกับสพส.

(18-19 พ.ย. 2547 สำนักงานวัฒนธรรม จ.อุบลราชธานี/มุกดาหาร)

สำหรับการจัดประชุมครั้งที่ 3 นี้ เป็นกลุ่มภาคีที่ทางสพส.ได้พิจารณาอนุมัติโครงการ

เรียบร้อยแล้ว และจะต้องเริ่มไปดำเนินการ

รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อการเก็บและคืนข้อมูลนั้นก็คล้ายคลึงกับขั้นตอนของกระบวนการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 15: ขั้นตอนการทำงานของสพส.เทียบกับขั้นตอนการวิจัย

การเก็บข้อมูลจากประชาชนบ้านแบบที่มีกรอบแนวคิดและมีประเด็นคำถามที่แน่นอน (guide question) แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาประมวล/จัดระบบ/วิเคราะห์-สังเคราะห์ อันเป็นข้อมูลที่ผ่านการจัดระบบแล้ว (ซึ่งทำให้มีมูลค่าเพิ่ม เพราะเป็นข้อมูลที่สมบูรณ์ เป็นภาพรวม มีระบบ มี

ความหมายไม่ขาดวินเป็นขึ้นๆ) คืบให้แก่มุมชนนั้น ในด้านหนึ่งก็ถือได้ว่า เป็นกระบวนการติดตั้ง **ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน**ที่ชาวบ้านมีชีวิตอยู่ด้วย แต่ยังไม่ได้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เสมือนปลาที่อยู่กับน้ำ แต่ไม่ได้เข้าใจน้ำอย่างจริงจัง กระบวนการคืนข้อมูลให้ชุมชนนี้จึงถือเป็นการ **ขยับขับเคลื่อน**ปัญหาของชุมชนไปพร้อมๆ กัน ซึ่งเป็น **เงื่อนไขเบื้องต้น** (necessary factor) สำหรับการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน

และเนื่องจาก "การเก็บและคืนข้อมูล" นี้ เป็นซอฟต์แวร์ที่เป็น "กระบวนการ" (process) ดังนั้น วิธีการติดตั้ง จึงทำไม่ได้ด้วยวิธีการเล็คเชอร์/บรรยายในห้องเรียนที่ศูนย์ฝึกอบรมเท่านั้น แต่ทว่า จะต้องเป็น "การปฏิบัติการภาคสนาม" คือลงไปทำกันจริงๆเลยในชุมชน ต้องลงมือทำจึงจะรู้ว่า "ทำได้/ทำไม่ได้/อย่างไร ทำแล้วหน้าตาจะออกมาเป็นแบบไหน"

และหลังจากที่สพส.ได้ติดตั้งความรู้เรื่อง "การคืนข้อมูลให้ชุมชน" แก่ภาคีแล้ว ในรอบต่อไป ก็ถึงคราวของภาคีบ้างที่จะได้นำเอาซอฟต์แวร์นี้ไปใช้งานต่อไป ดังตัวอย่างเช่น ภาคีในโครงการสืบสานพิธีกรรมเหยาะฯ ได้จัดเวทีสืบค้นเรียนรู้พิธีกรรมและวิถีชีวิตของผู้ไท" ณ บ้านคำพอก อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2548 โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักคือนักเรียนชั้นป.4-ป.6 โรงเรียนบ้านคำพอก ในเวทีนี้ คณะทำงานก็ได้ใช้กระบวนการเก็บข้อมูลและคืนข้อมูลให้ชุมชน เช่นเดียวกัน

(4.4) การวิเคราะห์จุดร่วมและจุดต่าง

- C&D แบบสพส.

การวิเคราะห์จุดร่วม (Common) และจุดต่างๆ (Difference) ที่สพส.เรียกว่า "การวิเคราะห์ C&D" (ให้ฟังดูคล้ายๆชื้อยี่ห้อน้ำหอมเพื่อการจดจำได้ง่าย) เป็นซอฟต์แวร์ชิ้นสำคัญอีกชิ้นหนึ่งของสพส.

ตามปกติแล้ว คนเราทั่วไปมักจะมีซอฟต์แวร์ตัวนี้ใช้กันอยู่แล้ว แต่ทว่าเป็นรุ่นที่ใช้ได้เพียงหน้าเดียว กล่าวคือ คนบางคนมีแนวโน้มจะมองเห็น "อะไรๆก็เหมือนกันไปหมด" (แนวโน้มมองเห็นจุดร่วม) ในขณะที่คนบางคนก็จะมองเห็นแต่ "ความแตกต่าง" แต่คนทั้งสองกลุ่มนี้ก็ยังคงเหมือนกันตรงที่มองเห็นได้ "ด้านเดียว"

และที่เหมือนกันอีกอย่างหนึ่งก็คือ การที่จะมองเห็นจุดร่วม/จุดต่างนั้น ก็ขึ้นอยู่กับ **สิ่งของที่จะมาเปรียบเทียบ** กล่าวคือ ถ้าของ 2 อย่างนั้นคล้ายคลึงกัน ก็มีแนวโน้มจะมองเห็น "จุดร่วม" แต่หากทั้งสองอย่างนั้นผิดแผกแตกต่างกันอย่างชัดเจน ก็จะมองเห็น "จุดต่าง" เป็นหลัก

การติดตั้งซอฟต์แวร์ C&D ของสพส.ไปบนซอฟต์แวร์เดิมที่มีอยู่แล้วของผู้คน จึงต้องสร้างมูลค่าเพิ่มทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

แต่ทว่า ก่อนที่จะไปถึงเรื่อง C&D แบบสพส. ผู้เขียนจะขอให้ผู้อ่านกินยาแก้แพ้ซอฟต์แวร์

ตัวนี้สักเล็กน้อยว่า ในขณะที่ C&D เป็นซอฟต์แวร์ประเภทหนึ่งสำหรับการเปรียบเทียบ (comparison) แต่การเปรียบเทียบนี้ไม่ได้มีเป้าหมายนำไปสู่การประเมินค่าว่า อันใดดีกว่าต่อกว่า อันใดผิดอันใดถูก หากทว่าเป็นการเปรียบเทียบเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นที่ได้กล่าวถึงต่อไป

หากไม่มีการกินยาแก้แพ้ตัวนี้แล้ว การเปรียบเทียบ C&D อาจจะถูกฤทธิ์ให้โทษแก่ผู้ที่วิเคราะห์ C&D ได้

สำหรับการวิเคราะห์จุดร่วม/จุดต่างของสพส. นั้น จะนำเสนอให้ผู้วิเคราะห์สามารถมองเห็นทั้ง "จุดร่วมและจุดต่าง" ในของ 2 อย่างขึ้นไปได้ในเวลาเดียวกัน นี่เป็นการเพิ่มมูลค่าในเชิงปริมาณ คือเป็นระบบ "เห็นทั้ง 2 หน้า" และสำหรับมูลค่าเพิ่มในเชิงคุณภาพก็คือ การเห็นทั้งจุดร่วมและจุดต่างนั้นจะไม่ขึ้นต่อลักษณะของสิ่งของสองสิ่งนั้น กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็ผ้าผืนที่เหมือนกันอย่างไร เราก็จะสามารถมองเห็น "จุดต่าง" จนได้ ในอีกด้านหนึ่ง ไม่ว่าสิ่งของที่มาเปรียบเทียบนั้นจะแตกต่างกันอย่างมากเพียงใด เราก็สามารถจะมองเห็น "จุดร่วม" กันจนได้ ตัวอย่างที่สุดยอดเยี่ยมที่สุดคือ การมองเห็น "จุดร่วม" ของมนุษย์และสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายซึ่งแสนจะผิดแผกแตกต่างกัน แต่พุทธศาสนาก็ยังสามารถมองเห็นจุดร่วมว่า "ทุกสรรพสิ่งล้วนแล้วแต่มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย" ด้วยกันทั้งสิ้น

- จาก "ธรรมชาติ" สู่ "การวางแผน"

ในภาคปฏิบัติ เมื่อใดที่มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (ซึ่งเป็นลีลาเฉพาะตัวของสพส. ที่ออกแบบองค์กรมาให้มีทีมกลางซึ่งทำหน้าที่เป็นมิดฟิลด์คอยแจกจ่าย/ประสานการบริหารการจัดการความรู้) ภาควิชาที่มาร่วมประชุมก็จะใช้ซอฟต์แวร์ C&D อยู่แล้วตามธรรมชาติ (by nature) ทั้งนี้เพราะการมองเห็นจุดร่วม/จุดต่างนั้นล้วนมีคุณประโยชน์ในตัวเอง กล่าวคือ การมองเห็นจุดร่วมนั้นทำให้เกิดความอบอุ่นใจและความมั่นใจว่า "เราไม่ได้ทำงานแบบเดินทางตามลำพังบนทางสายเปลี่ยว"

ส่วนการมองเห็นจุดต่างนั้นก็ยังมีประโยชน์หลายประการ เริ่มตั้งแต่ การขยับขยายประสบการณ์ฐานความรู้ของเราให้กว้างขวางออกไปว่า นอกจากจะทำ/คิด "แบบของเรา" ได้แล้ว ก็ยังทำ/คิด "แบบของเขา" ได้อีกด้วย หรือขยายฐานความรู้ระดับที่ว่า "แบบนี้เรายังไม่เคยทำ/เคยคิดมาก่อนเลย" ดังนั้น น่าจะลองเอาไปทำ/เอาไปคิดดูบ้าง" การมองเห็นจุดต่างจึงเป็นการเพิ่มเหลี่ยมมุมทางความคิด และเพิ่มแบบอย่างของการกระทำ การแลกเปลี่ยนนั้นจึงมีความสำคัญมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้วงเวลาแห่ง "การแปรแนวคิดให้เป็นการปฏิบัติ" เพราะจะได้เห็นแบบอย่าง

(อย่างไรก็ตาม เมื่อจะใช้ซอฟต์แวร์ตัวนี้ ก็อย่าลืมกดปุ่ม "ลอกเลียนกันก็ได้ แต่ต้องลอกอย่างสร้างสรรค์ด้วยนะ")

และจากการที่ภาคีมีการวิเคราะห์จุดร่วม/จุดต่างกันอยู่แล้วโดย**ธรรมชาติ** สพส.ก็ได้แปลงการทำงานโดยธรรมชาตินี้ให้ยกระดับขึ้นมาเป็น "วิธีการทำงาน/การจัดประชุม" แบบหนึ่งของ สพส.เลย คือการกำหนดช่วงเวลาของการวิเคราะห์จุดร่วม/จุดต่างเอาไว้สัก 1 ช่วง

● ความจำเป็นของ C&D

ก่อนที่จะเข้าสู่ตัวอย่างของวิธีการจัดประชุมเพื่อเพื่อวิเคราะห์จุดร่วม/จุดต่างนั้น ผู้เขียนจะขอเปิดเผยเบื้องหลังที่มาที่ไปว่า เพราะเหตุใด สพส.จึงต้องติดตั้งปัญญาในเรื่องนี้ เรื่องของเรื่องก็เริ่มมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า "ภาคีของสพส.นั้นไม่ได้ว่างเปล่า" เพราะสพส.มาทำโครงการในปี พ.ศ.2546 ซึ่งประเทศไทยผ่านการทำโครงการพัฒนามาแล้วถึงศตวรรษ และสพส.ยังสนใจ "พวกตัวจริงเสียงจริง" ซึ่งก็หมายความว่าถึงชาวบ้าน/แกนนำ/ชุมชนที่เวียนว่ายตายเกิดอยู่กับงานพัฒนามานับครั้งไม่ถ้วนแล้ว

ดังนั้น เมื่อแกนนำ/ภาคี/นักวิชาการวัฒนธรรมเข้ามาร่วมงานกับสพส.นั้น พวกเขาจึง "พกพา" ประสบการณ์เก่าที่เขามีอยู่ติดตัวมาด้วย และเขาอาจจะพลิกหน้า "จุดร่วม/ข้อเหมือน" ระหว่างประสบการณ์เดิมกับสพส.มาใช้ ลองดูตัวอย่างคำสัมภาษณ์อย่างจริงใจของนักวิชาการวัฒนธรรมท่านนี้

จากการสัมภาษณ์คุณปริยาภรณ์ นักวิชาการวัฒนธรรม จ.อุบลราชธานี

...พอเริ่มต้นการประชุมที่วัดธาตุน้อยเสร็จ อ.อดุลย์มาจุดประเด็นว่าสนใจไหม ถ้าสนใจก็ให้เขียนโครงการเข้าร่วม ถ้าถามเราว่า เชื่อกำพูดที่เขา (อ.อดุลย์) พูดมาไหม (เรื่องการรื้อฟื้นผีป๋วย่า) ก็บอกได้เลยว่าค่อนข้างมีอคติ เพราะไม่คิดว่าโครงการหรือ ขบวนการอะไรจะเบ็ดเสร็จ และสามารถพลิกฟื้นได้อย่างรวดเร็ว...

(สัมภาษณ์ 10 ก.ค. 2548)

นี่เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นอิทธิพลจากประสบการณ์เดิมที่ทำให้เกิดการ "คาดการณ์ล่วงหน้า" ว่า อนาคตการทำโครงการกับสพส.เห็นท่าจะไปไม่รุ่งหรือแม้แต่อาจจะไม่รอดเสียแล้ว

● ตัวอย่างการติดตั้งซอฟต์แวร์ C&D

เนื่องจากตระหนักดีว่า "ภาคี/แกนนำ/เยาวชน/กลุ่มเป้าหมาย" ของเราไม่ว่างเปล่า ดังนั้น สพส.จึงต้อง "วางแผน" การติดตั้งซอฟต์แวร์ C&D อย่างเป็นระบบ ลองดูตัวอย่างสัก 2 ตัวอย่าง

(1) **เวทีเลี้ยงส่งทางความคิด** สำหรับถอดบทเรียนกับภาครุ่น 1 ที่ทำโครงการเสร็จสิ้นไปแล้ว ณ วัดวังหิน จ.พิษณุโลก (26-28 มิ.ย. 2548) วิทยากรของสพส. ได้ตั้งคำถามกับภาคีที่มีประสบการณ์การทำงานกับสพส.มาแล้ว 1 ปีอย่างตรงไปตรงมาเลยว่า "การทำงานของสพส.มีความแตกต่างจากประสบการณ์การไปทำงานร่วมกับที่อื่น ๆ อย่างไร" ทั้งนี้ เพราะสพส.มีความเชื่อว่า "เราจะรู้จักตัวตนของเราเอง รู้จักอัตลักษณ์ของเราเอง ก็เมื่อเกิดการนำไปวางเทียบกับผู้อื่น"

(2) **การจัดงานมหกรรมชมรมสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุขสัญจร** ครั้งที่ 2 ณ สวนสัตว์

สงขลา จ.สงขลา ระหว่างวันที่ 15-17 ต.ค. 2548 ในขณะที่การทำงานกับภาคนั้นเป็นการทำงานกับผู้ใหญ่ ซึ่งจะเป็นผู้ส่งมอบมรดกสู่พี่น้องบ้าน สพล.ก็ได้ทำงานกับเด็กๆในรูปแบบของชมรม เพราะเด็กๆจะเป็นผู้รับมอบมรดกนี้

ในการจัดการประชุมครั้งนี้ ทีมงานสพล.ได้จัดกิจกรรมที่เรียกว่า "ตลาดนัดชมรมสู่พี่น้องบ้าน" โดยให้สมาชิกชมรมที่มาร่วม 11 ชมรมทำการวิเคราะห์คุณลักษณะของชมรมตัวเอง แล้วเขียนใส่กระดาษชาร์ตเพื่อนำมาติดรอบๆห้องประชุม หลังจากนั้น ก็ให้ผู้เข้าร่วมได้เดินดูผลงานของเพื่อนๆชมรมอื่นๆ โดยการดูนั้นให้ตอบคำถามดังนี้คือ

- (i) คุณลักษณะของแต่ละ"ชมรม"มีอะไรบ้างที่เหมือน/ต่างไปจากชมรมของเรา
 - (ii) คุณลักษณะของ"กระบวนการทำงาน"ของแต่ละชมรมมีอะไรบ้างที่เหมือน/ต่างไปจากชมรมของเรา
 - (iii) จากการดูคุณลักษณะทั้งในส่วนองค์กร (ชมรม) และกระบวนการทำงาน ได้เห็นแนวคิดอะไรที่เราจะนำไปปรับใช้ในการทำงานของชมรมของเรา
- การจัดกิจกรรมทั้ง 2 ครั้งนี้ดำเนินไปด้วยโปรแกรม C&D นั่นเอง

(4.5) เครื่องมือนี้ชื่อ"รจนาเสียงพวงมาลัย"(Matching message with the target)

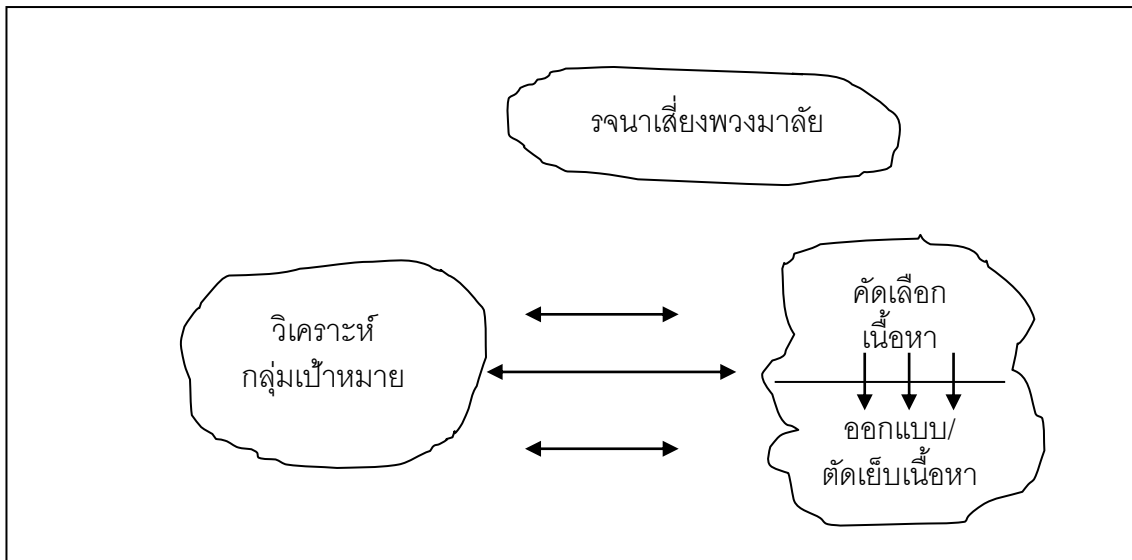
นิทานพื้นบ้านเรื่อง "สังข์ทอง" นั้น นิยมเล่นตอนที่ว่าด้วย "รจนาเสียงพวงมาลัย" อย่างยิ่ง และการละเล่นตอนนี้ได้ให้ข้อคิดแก่นักสื่อสาร/นักนิเทศศาสตร์อย่างมากว่า หาก "พวงมาลัย" นั้นคือ "เนื้อหาสาร" เราจะชี้ชวนโยนไปให้ "ผู้รับสาร" คนไหนก็ได้มันไม่ได้ หากทว่า เราจะต้องสวมวิญญาณนางรจนา คือต้องวิเคราะห์ผู้รับสาร (ต้องส่องมองให้เห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน) แล้วต้อง"โยนมาลัยลงไปให้ถูกตัว"

กลยุทธ์นี้ก็คือ การจับคู่ระหว่าง "เนื้อหาสาร" กับ "กลุ่มเป้าหมาย" ให้ถูกฝาถูกตัวกัน อันเป็นกลยุทธ์ที่ตรงข้ามกับความเชื่ออีกชุดหนึ่งที่ว่า "เนื้อหาเดียวกัน ใช้ได้กับกลุ่มเป้าหมายทั่วประเทศ" (One message fits for all)

การใช้ซอฟต์แวร์ตัวนี้ก็ต้องเจริญรอยตามขั้นตอนของนางรจนา กล่าวคือ ต้องเริ่มด้วยการวิเคราะห์ผู้รับสาร/กลุ่มเป้าหมาย ก่อนว่า เป็นใคร (audience analysis) ความรู้ในการวิเคราะห์ผู้รับสารนี้ถือเป็นวิทยายุทธ์ขั้นสุดยอดของนักนิเทศศาสตร์ที่เรียนกันอย่างเป็นลำเป็นสัน

ดังนั้น เมื่อมีใครมาอาศัยไหว้วานนักนิเทศศาสตร์ให้ไปพูดบรรยายงานใด คำถามคู่ฝาแฝดที่นักนิเทศศาสตร์จะถามจึงมีว่า "เป้าหมายการพูดคืออะไร และกลุ่มเป้าหมายคือผู้ฟังเป็นใคร"

ส่วนขั้นตอนที่สองก็คือ การคัดเลือกเนื้อหาสารว่าจะเอาเนื้อหาอะไรบ้าง (Message Selection) แล้วหลังจากนั้นก็ออกมาออกแบบ/ตัดเย็บว่าจะนำเสนออย่างไร (Message design)

ภาพที่ 15: ขั้นตอนการจับคู่ระหว่างกลุ่มเป้าหมายกับเนื้อหาสาร

ฉะนั้น ในทุกกลุ่มเป้าหมายที่สพส.จะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ก็จะต้องมีวิธีการทำงานตามขั้นตอนที่ระบุมาเสมอ ดังตัวอย่างดังนี้

(1) **กลุ่มผู้ประสานงานภาค** เป็นกลุ่มเป้าหมายกลุ่มแรกสุดและใกล้ชิดตัวของสพส.มากที่สุด หลังจากทำงานมาได้ 1 ปี สพส.ก็ได้เขียนเอกสารสรุปงานว่า สพส.พบว่า กลุ่มผู้ประสานงานภาคมีความแตกต่างกันทั้งในเชิงภูมิหลังด้านความรู้พื้นฐาน และประสบการณ์การทำงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมสุขภาพ เช่น ผู้ประสานงานภาคที่มาจากสถาบันราชภัฏจะมีจุดเด่นตรงที่มีเครือข่ายอยู่ตามภาคต่างๆทั่วประเทศ แต่ก็มักมีความรู้ดั้งเดิมในแนวทางการอนุรักษ์มากกว่าการปรับประยุกต์วัฒนธรรมพื้นบ้าน ในขณะที่กลุ่มผู้ประสานงานภาคบางกลุ่มเป็นนักพัฒนาที่มีประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ แต่ไม่ค่อยชอบ/ไม่ค่อยมีความรู้เชิงทฤษฎี รวมทั้งมักเป็นโรคแพ้อฤษฎี เป็นต้น

จากการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายดังนี้ ดังนั้นในการติดตั้งความรู้ให้แก่ผู้ประสานงานภาคแบบโดยรวมทั่วไปแล้ว หลังจากนั้น สพส.ก็จะเริ่มเปิดคลินิกพิเศษสำหรับทำงานด้านความรู้ให้เหมาะกับผู้ประสานงานแต่ละกลุ่ม เช่น *กลุ่มอาจารย์ภาษาไทยและคติชน* ต้องทำงานความคิดเรื่องการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดทางวัฒนธรรมแบบที่มีหลักการ "สิทธิเจ้าของวัฒนธรรม" เป็นตัวช่วย ส่วน*กลุ่มนักพัฒนา*ก็ต้องเสริมความรู้เชิงทฤษฎีเป็นพิเศษ เป็นต้น

(2) **กลุ่มภาคี** สำหรับกลุ่มภาคีที่เป็นเสมือนลูกบิดประตูที่จะเปิดไปสู่โลกแห่งการทำงานสื่อพื้นบ้านสื่อสารชุมชนนั้น ในประสบการณ์ของสพส. กลุ่มภาคีที่เขียนโครงการเข้ามาที่สพส.อาจแบ่งออกได้ โดยใช้หลักการเรื่อง "ความเข้มข้นแห่งความเกี่ยวข้องกับสื่อพื้นบ้าน" ซึ่งทำให้แยกแยะได้เป็น 2 กลุ่มคือ

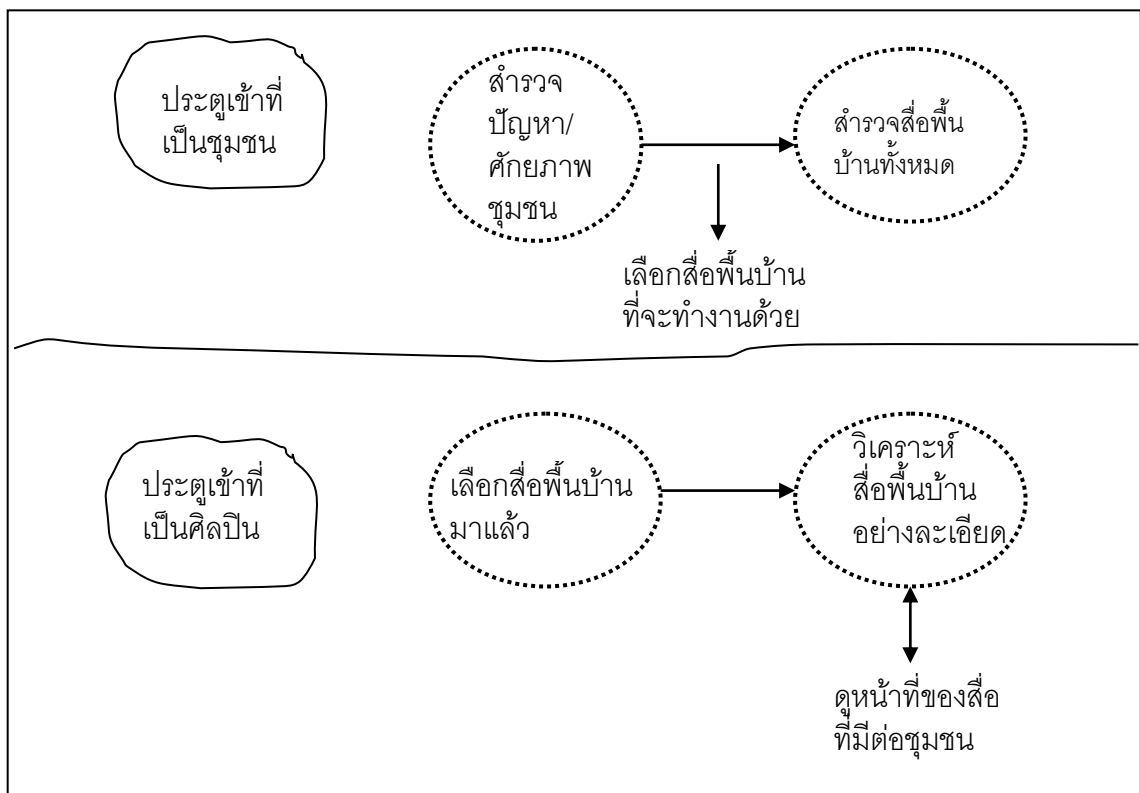
(2.1) **กลุ่มศิลปิน** เป็นผู้มาทำโครงการเอง เช่น โครงการเพลงโคราช ใ้อโยยามให้มา ลุง

กำกับ ศิลปินเพลงโคราชเป็นผู้ทำโครงการ หรือโครงการสันทนการความรู้เรื่องเพศศึกษาไปพร้อมกับการสืบสานตำนานซอ ก็เป็นแม่ครูบัวซอนและพ่อจันทาที่เป็นศิลปินซอมาทำโครงการเอง

(2.2) **กลุ่มที่ไม่ใช่ศิลปิน** เป็นผู้ทำโครงการ ไม่ว่าจะเป็นแกนนำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ประชาชนชาวบ้าน ฯลฯ

สำหรับภาคีทั้ง 2 กลุ่มนี้ ถึงแม้สพส.จะติดตั้งความรู้พื้นฐานเรื่อง "การวิเคราะห์คุณลักษณะ" ให้เหมือนกันก็ตาม แต่ทว่าเนื้อหาและกระบวนการทำงานของทั้งสองกลุ่มก็จะแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ สำหรับ**กลุ่มที่ไม่ใช่ศิลปิน**นั้น หลังจากจบการ**สำรวจปัญหาและศักยภาพชุมชน**แล้ว ก็จะมีการเปิด**หน้าเมนูใหญ่**ของสื่อพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชนทั้งหมดมาดูว่ามีอะไรบ้าง ช่วงต่อจากนั้นก็ใช้หลักสิทธิของเจ้าของวัฒนธรรม**คัดเลือก**ร่วมกันว่าจะตัดสินใจทำงานโครงการกับสื่อพื้นบ้านประเภทใด

แต่สำหรับ**ภาคีที่เป็นศิลปินพื้นบ้าน**นั้น จะใช้เนื้อหาวิธีการทำงานแบบเดียวกับกลุ่มแรกไม่ได้ เพราะขั้นตอนการทำงานของศิลปินนั้น จะเดินลัดตัดขั้นตอนการคัดเลือกประเภทของสื่อพื้นบ้านออกไปได้เลย เพราะถ้าเป็นแม่ครูบัวซอนก็ต้องทำงานกับค่าวซออยู่แล้ว ฉะนั้น เนื้อหาที่จะต้องทำงานกับศิลปินจึงเป็นรายละเอียดเรื่องการสำรวจสถานภาพและคุณลักษณะของสื่อ รวมทั้งการสำรวจหน้าที่ที่สื่อพื้นบ้านเคยมีกับชุมชนให้มากขึ้น

ภาพที่ 16: สองแบบแผนของกลุ่มทำโครงการ สพส.

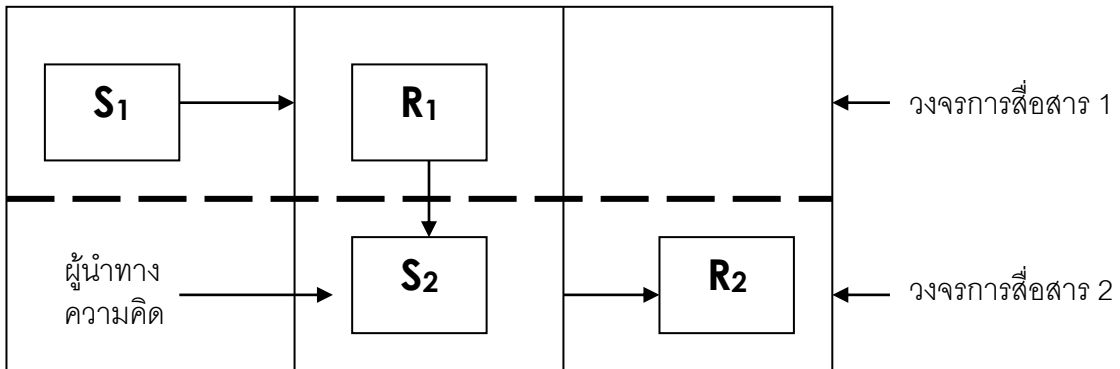
(3) ภาคที่เป็น "คนวงใน" และ "คนวงนอก" ในปีแรกของการทำงานนั้น ภาคที่ส่งโครงการเข้ามาที่สพส.มักจะเป็นศิลปินพื้นบ้านหรือเป็นแกนนำ/ผู้นำชุมชนเอง แต่ในช่วงปีที่สอง สพส.ก็เริ่มทำงานกับหน่วยงานรัฐ คือนักวิชาการวัฒนธรรม (นวธ.) เจ้าหน้าที่ของกระทรวงวัฒนธรรม

ในการทำงานกับคนทั้ง 2 กลุ่มนี้ เราอาจถือว่า คนกลุ่มแรกนั้นเป็น "คนวงใน" ของวัฒนธรรมเอง ส่วนคนกลุ่มหลังเป็น "คนวงนอกวัฒนธรรม"

และจาก "ที่ยื่น" ของวงที่ต่างกัน จะมีผลมาถึงการคัดเลือกและออกแบบเนื้อหาในการทำงาน แม้แต่ในเนื้อหาเดียวกัน เช่น แนวคิดเรื่อง "สิทธิของเจ้าของวัฒนธรรม" ก็ยังมีจุดเน้นที่ต่างกัน เพราะกับชาวบ้านนั้น สพส.ต้องเน้นเนื้อหาของชาวบ้านในฐานะ "ผู้ที่จะใช้สิทธิ/รักษาสิทธิ" ในขณะที่เนื้อหาสำหรับข้าราชการนั้น ต้องเน้นในการระมัดระวังที่จะไปเป็น "ผู้ละเมิดสิทธิ" เป็นต้น

(4.6) การไหลของความรู้ 2 จังหวะ + การสร้างผู้นำทางความคิด

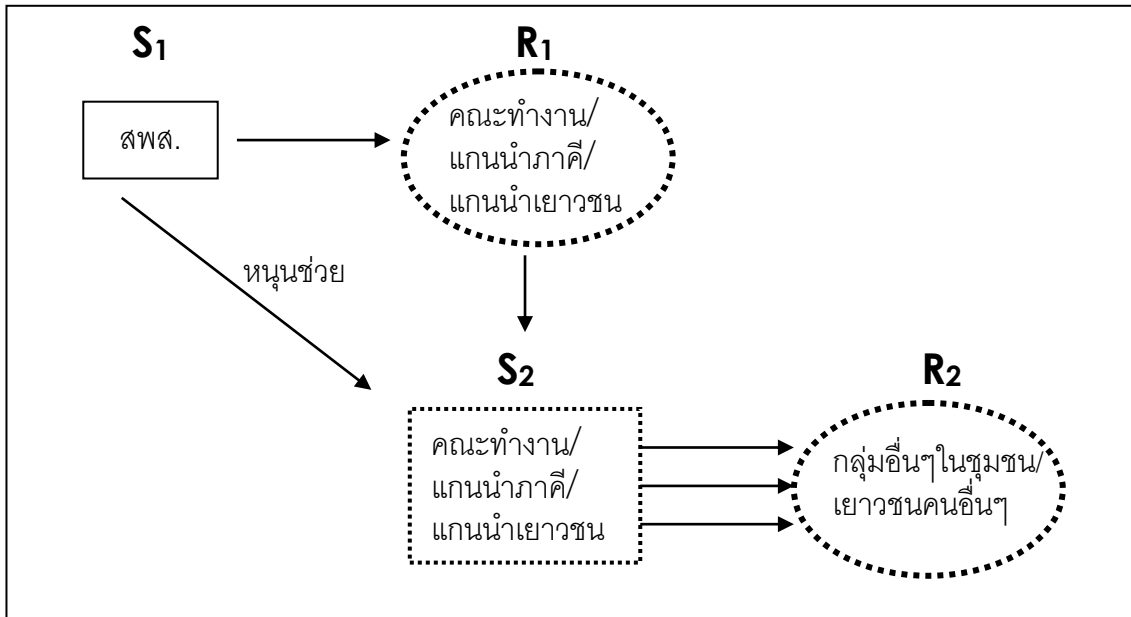
ในวิชาการนิเทศศาสตร์จะมีแนวคิดเรื่อง "การไหลของข่าวสารแบบ 2 จังหวะ" (Two-Stop Flow of Information) ที่ควบคู่ไปกับเรื่อง "การสร้างผู้นำทางความคิด" (Opinion leader-OL) ดังนี้

ภาพที่ 17: การไหลของความรู้แบบ 2 จังหวะ

ในภาพนั้นหมายความว่า ผู้ส่งสารคนที่ 1 (S₁) ได้บอกเล่าข้อมูลให้แก่ผู้รับสารคนที่ 1 (R₁) ในวงจรการสื่อสารวงที่ 1 แล้วหลังจากนั้น ผู้รับสารคนที่ 1 ก็ได้แปลงสภาพตนเองไปเป็นผู้ส่งสารคนที่ 2 (S₂) แล้วนำข่าวสารไหลไปสู่ผู้รับสารคนที่ 2 (R₂) ในวงจรการสื่อสารที่ 2 ผู้ส่งสารคนที่ 2 นี้มีชื่อเรียกเป็นวิชาการว่า "ผู้นำทางความคิด"

ในชีวิตประจำวันทุกวัน ก็คือ "การรู้แล้วก็บอกต่อ" นั่นเอง จากซอฟต์แวร์นี้ สพส.ได้นำมาประยุกต์เป็นวิธีการทำงานดังนี้

ภาพที่ 18: การไหลของความรู้ 2 จังหวะในสพส.

ฉะนั้น ในการทำงานครั้งแรก เมื่อเริ่มติดตั้งความรู้/ความเข้าใจให้แก่คณะกรรมการ/แกนนำภาคีหรือแกนนำเยาวชนแล้ว ในขั้นต่อไป ก็คือให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ไปจัดประชุมโดยตัวเองทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารให้กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้รับสารรายใหม่ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มต่างๆในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มน้องๆเยาวชน ฯลฯ

ถึงอย่างไรก็แน่นอนว่า ในการพลิกบทบาทของผู้รับสาร(1) ให้มาเป็นผู้ส่งสารที่(2) คือมาเป็น "ผู้นำทางความคิด" นั้น ทีมสพส.ก็ยังคงจะต้องติดตามเข้ามาเป็น "ตัวช่วย" บ้างในกรณีที่กลุ่มแกนนำภาคี/กลุ่มแกนนำเยาวชนยังไม่พร้อม แต่การเข้ามาช่วยนั้นต้องเป็น "การหนุนช่วย" ไม่ใช่ "การมาอ้อม/หรือการมาทำหน้าที่แทน" ซึ่งเท่ากับไปกลบ/บดบังบทบาทผู้ส่งสารรายใหม่ไปโดยปริยาย

วิธีการหนุนช่วยผู้ส่งสารหน้าใหม่ (S₂) นั้น สพส.ได้สรุปบทเรียนว่า อาจจะไม่ใช่ "การเพิ่มเติมเนื้อหา/ความรู้ให้อีก" เพราะปัญหาในส่วนนี้ กลุ่มแกนนำได้รับการติดตั้งแล้ว แต่น่าจะต้องหนุนช่วยในเรื่อง "วิธีการถ่ายทอดข่าวสาร/ความรู้" ในวงจรการสื่อสารที่ 2 หรือที่รู้จักกันในชื่อ กระบวนการว่า "การฝึกฝนผู้ไปให้การอบรม" (Training of the trainer)

สพส.ได้สรุปข้อดีของการใช้ซอฟต์แวร์การไหลของปัญญาแบบสองจังหวะและการสร้างผู้นำทางความคิดเอาไว้ ดังนี้คือ

(1) **ลดช่องว่างระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร** ในวิชาการด้านการสื่อสารจะเรียกผู้ส่งสารและผู้รับสารที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันว่า "homophily" ส่วนผู้ส่งสาร/ผู้รับสารที่แตกต่างกันมากๆจะเรียกว่า "heterophily" และโดยทั่วไปมีหลักการว่า การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจนั้นจะเป็นไปโดยง่ายมากขึ้น หากผู้ส่ง/ผู้รับมีลักษณะคล้ายคลึงกัน (homophily) ฉะนั้นหากแกนนำที่เป็นวิทยุ

อบรมน้องที่เป็นวัยรุ่นด้วยกัน ก็จะง่ายกว่าบรรดาคณาจารย์จากที่มงาน สพส.ที่จะไปอบรมน้องวัยรุ่น (นี่เป็นหลักการโดยทั่วไปเท่านั้น อาจมีบางกรณีที่เป็นข้อยกเว้น)

(2) **การเรียนรู้แบบครบวงจร** และโดยหลักการสื่อสารเองที่กล่าวว่า การเรียนรู้นั้นจะครบวงจรอย่างเต็มที่เมื่อฝ่าย**ผู้รับสาร**ได้แปรสถานะไปเป็น**ผู้ส่ง**ในเรื่องเดิม กล่าวคือ เมื่อเราไปเป็น "นักเรียน" และเรียนรู้เรื่องหนึ่งเรื่องใดมา เราอาจจะยังเข้าใจไม่เต็มที่จนกว่าเราจะได้สวมบทบาทเป็น "ครู" ที่จะต้องสอนเรื่องนั้น ฉะนั้น กลยุทธ์การไหลของความรู้แบบสองจังหวะจึงสร้างโอกาสของการเรียนรู้แบบครบวงจรให้เกิดขึ้น

จากข้อดีเด่นดังกล่าวนี้ สพส.จึงปรับปรุงปรากฏการณ์ "การเห็นดีแล้วจึงบอกต่อตามแบบธรรมชาติ" มาเป็นกลยุทธ์การทำงาน "การเห็นดีแล้วจึงบอกต่อแบบจัดระบบ/วางแผนงาน" เช่น ในการทำงานกับนักวิชาการวัฒนธรรม (นวธ.) สพส.จะเลือกนวธ.บางท่านที่เคยร่วมงานกับ สพส. ที่เชื่อมั่นและเข้าใจแนวทางของ สพส. มาก่อน สพส. จะเรียนเชิญนวธ. เหล่านี้ให้มาเป็นวิทยากรในการจัดประชุม นวธ. รุ่นใหม่เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และ สพส. ได้ใช้วิธีการคัดเลือกผู้ที่มีต้นทุน/หน้าตักใกล้เคียงกันเช่นนี้กับทุกกลุ่มเป้าหมาย

(4.7) โมเดลใหม่ล่าสุด: กระบวนการสืบทอดความรู้สื่อพื้นบ้าน

เมื่อเริ่มต้นเข้ามาร่วมด้วยช่วยกันทำงานสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข ผู้เขียนได้ตั้งคำถามกับตัวเองในฐานะที่เป็นคนกรุงเทพฯ ผู้ไม่มีความรู้หรือมีประสบการณ์ตรงจากการถูกหล่อหลอมมาจากสื่อพื้นบ้านประเภทไหนเลย ผู้เขียนจึงถามตัวเองเหมือนกันว่า แล้วเราจะไปช่วยงานสื่อพื้นบ้านให้สื่อสารสุขได้อย่างไรกันหนอ

และเมื่อไปอบรมนักวิชาการวัฒนธรรมที่ จ.ชลบุรี เมื่อวันที่ 19-20 ต.ค. 2548 ผู้เขียนก็พบว่า เจ้าหน้าที่กระทรวงวัฒนธรรมเองก็ถูกตั้งคำถามจากเพื่อนๆ กระทรวงอื่นๆ เหมือนกันว่า เรื่องวัฒนธรรมนั้นมันอยู่ที่ชุมชน แล้วเจ้าหน้าที่วัฒนธรรมจะไปทำอะไรได้หรือจะไปทำงานอะไรได้

แต่ทว่าวันนี้ ผู้เขียนมีคำตอบให้กับตัวเองแล้วว่า ในการทำงานเรื่องวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านนั้น ในแง่ "ตัวเนื้อหา/ความรู้ด้านสื่อพื้นบ้าน" นั้น ย่อมฝังอยู่ในชุมชนอย่างแน่นอน แต่ทว่าสิ่งที่คนภายนอกเช่น สพส. มีอยู่นั้นจะเป็นภูมิปัญญาที่ว่าด้วย "กระบวนการทางวัฒนธรรม/กระบวนการบริหารจัดการความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้าน ไม่ว่าจะ เป็นขั้นตอนการสร้าง/การแพร่กระจาย/การถ่ายทอด/การปรุงแต่งความรู้" ก็ตาม

เพื่อให้ข้อยืนยันข้อความที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนในฐานะตัวแทนคนหนึ่งของ สพส. จึงจะขอเสนอโมเดลใหม่ล่าสุดที่ว่าด้วย**กระบวนการสืบทอดความรู้สื่อพื้นบ้าน** อันเป็นผลงานที่ค้นพบโดยภาคีของโครงการ "เซาะหาของเก่า ปักมามาเล่าชาน โดยหาดำนาน ก่องจัยจะมงคล" ที่ผู้เขียนจะนำมาเล่าสู่กันฟัง

ในสมัยโบราณนั้น ปู่ย่าตายายของเราจะมีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลานอยู่ 2 วิธีหลักๆ วิธีแรกก็คือ "สอนด้วยการอบรม/ว่ากล่าว/สั่งสอน" ที่รู้จักกันในชื่อว่า "ปูสอนหลาน อู๋ยสอนหลาน" วิธีนี้ เนื้อหาความรู้ที่จะอบรมสั่งสอนนั้นจะมาจาก "ผู้ใหญ่เช่นปู่หรืออู๋ยเป็นผู้กำหนดว่าจะสอนเรื่องอะไรบ้าง" ดังนั้น จึงเรียกว่าเป็นวิธีแบบเอา "ผู้ใหญ่/ผู้ส่งสาร/ครูเป็นตัวตั้ง" (Sender/Teacher-centered)

ในขณะที่วิธีแรกนั้น จะเน้นเรื่อง**ความรู้ความเข้าใจ** (Knowledge) เป็นจุดเริ่มต้น(entry point) โดยหวังว่าจากก้าวแรกคือความเข้าใจนี้ จะนำไปสู่การ**ลงมือปฏิบัติ** (Performance) ในลำดับต่อไป แต่ทว่าวิธีการที่สอง จะทำตรงกันข้ามคือ "การนำพาทำเลย" โดยยังไม่ต้องอธิบาย/ให้ความรู้อะไรมาเลย เช่น การพาเด็กเข้าวัดสวดมนต์ไหว้พระ ทำให้เคยชินเป็นนิสัยเสียก่อนแล้วจึงค่อยมาอธิบายทีหลัง อย่างไรก็ตาม วิธีการนำพามาทำเลยนี้ก็ยังมีผู้ใหญ่/ครูเป็นตัวตั้งอย่างเดิมเช่นเดียวกับวิธีแรก

แต่จากประสบการณ์ของภาคีโครงการกลองสะบัดชัยพบว่า การที่จะใช้วิธีการสืบทอดความรู้เรื่องกลองจากเส้นทางเดิมทั้ง 2 เส้นทางนั้น มักจะยังใช้งานไม่ได้เต็มที่ ทั้งนี้เนื่องมาจากเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น

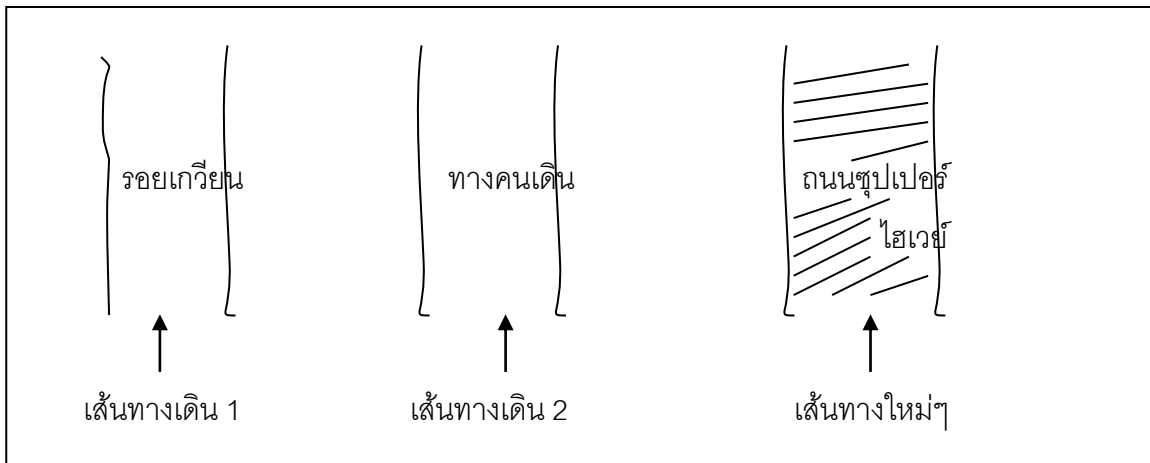
- ปัจจุบันนี้ แหล่งความรู้ของเด็กๆนั้น มิใช่มีแต่ "คนเฒ่าคนแก่ปู่ย่าตายาย" เพียงเจ้าเดียวในตลาดดังเช่นแต่ก่อน ในทางตรงกันข้าม ปัจจุบันนี้ เด็กๆมีแหล่งความรู้รอบตัวอย่างมากมาย เช่น จากวิทยุโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เพื่อนฝูง โรงเรียน หนังสือตำรา ฯลฯ ดังนั้น เด็กๆจึงมีสิทธิที่จะเลือกมากขึ้นว่า จะหาความรู้จากแหล่งใด

- รสนิยมและวิถีในการหาความรู้จากเด็กเปลี่ยนแปลงไป เด็กในยุคที่โตมากับเหตุผลจะไม่ลงมือทำอะไรโดยไม่ตั้งคำถามว่า "ทำไปทำไม ทำแล้วได้ประโยชน์อะไร" ดังนั้น เส้นทางการสืบทอดความรู้แบบ "พาเด็กทำเลยโดยไม่พูดพล่ามแต่ทำเพลงเลย" จึงไม่ work

คณะทำงานของโครงการ "กลองสะบัดชัย" จึงได้ดำเนินการตัดถนนเส้นทางสายใหม่เป็นเส้นทางที่ 3 สำหรับสืบทอดความรู้เรื่องกลองให้กับเยาวชน โดยปรับเปลี่ยนกลยุทธ์จากเดิมที่เอา "ผู้ใหญ่/ครูเป็นตัวตั้ง" มาเป็น "เอาเด็ก/นักเรียนเป็นตัวตั้ง" (Student-centered)

และนี่ก็คือโมเดลรุ่นล่าสุดของภาคีที่สพส.ภูมิใจเสนอ

ในการสร้างและใช้โมเดลรุ่นล่าสุดนี้ **บทบาทของผู้สืบทอด**จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไป รวมทั้งต้อง**เพิ่มพูนทักษะ**บางอย่างให้มากขึ้น เนื่องจากเส้นทางสายใหม่แห่งการสืบทอดที่เอาเด็กเป็นตัวตั้งนี้ แทนที่ "ผู้ใหญ่" จะเป็นผู้พูดสิ่งที่อยากสอน ก็ต้องปรับเปลี่ยนให้ "เด็ก" เป็นผู้ตั้งคำถามสิ่งที่เขาอยากรู้/อยากรเรียน ผู้สืบทอดจึงต้องเพิ่มทักษะแบบใหม่คือ "สอนให้เด็กตั้งคำถาม และการทำภาพรวมสรุปคำตอบของเด็กๆ"

ภาพที่ 18: เส้นทางการ 3 สายของการสืบทอดความรู้

แต่ทว่า เมื่อเรามีโมเดลรุ่นใหม่เรื่องการสืบทอดปัญญาให้เด็ก ๆ มาใช้นั้น เราก็ยังมีคำถามต่อไปว่า แล้วเราจะมี "กระบวนการจัดการกับความรู้ทั้ง 3 เส้นทางนี้ได้อย่างไร" เราจะใช้กลยุทธ์อะไร เช่น

- กลยุทธ์การแทนที่ (Substitution) เลือกใช้แต่ทางสายใหม่ แล้วละทิ้งทางสายเก่า
- กลยุทธ์แบบเอาทั้งหมด (Addition) ของเก่าก็เอาไว้ ของใหม่ก็เพิ่มขึ้นมา
- กลยุทธ์แบบผสมผสาน (Hybridization) เอาทั้งของเก่า/ของใหม่บางส่วนมาผสมผสานกัน

กัน

การจะเลือกใช้กลยุทธ์แบบไหนมาบริหารจัดการความรู้นั้นก็ขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์ "ข้อเด่น/ข้อจำกัด" (Contribution/Limit) ของเส้นทางทั้ง 3 สาย เช่น ถ้าใช้วิธีการแบบ "ป้อนหลาน" สิ่งที่ป้อนอาจจะไม่โดนใจหลานรุ่นใหม่ แต่หากใช้แต่วิธีการแบบ "หลานถามปู่" คำถามที่หลานถามอาจจะไม่กว้างขวาง ครอบคลุมลึกซึ้ง เพราะประสบการณ์ของหลานยังน้อยอยู่ หรือหากละทิ้งไม่ใช้เส้นทางที่ 2 คือ "พาทำเลย" เด็ก ๆ ก็อาจจะมี "ความรู้มากมาย แต่ไม่ลงมือปฏิบัติ" เป็นต้น

นี่ก็ยังเป็นข้อสอบที่สพส. และภาคีจะต้องก้มหน้าเก็บคะแนนต่อไปว่า จะเลือกกลยุทธ์แบบใด และจะใช้เส้นทางสายไหนในช่วงเวลาใดบ้าง

5. ตามล่าหาซอฟต์แวร์ที่หายไป: ชื่อ "ความสัมพันธ์"

- ความสำคัญของ "ความสัมพันธ์"

จากประสบการณ์การติดตั้งซอฟต์แวร์ทางปัญญาให้กับบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องกับสพส. นั้น ผู้เขียนพบว่า มีซอฟต์แวร์ตัวหนึ่งที่ติดตั้งได้ยากที่สุด และแถมเป็นซอฟต์แวร์ที่มีความสำคัญระดับ

ยิ่งยวด ซอฟต์แวร์ตัวนั้นชื่อ "ความสัมพันธ์" (relation)

อันว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้จะมีส่วนประกอบพื้นฐาน 2 อย่างคือ องค์ประกอบย่อย/ธาตุ (element) และความสัมพันธ์ (relation) เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในสรรพสิ่งทั้งหลายนั้น ก็สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในส่วนประกอบทั้งสองนี้

ในกรณีที่เป็นกรเปลี่ยนแปลงที่ตัวธาตุ/องค์ประกอบย่อย เรายังจะเห็นได้โดยง่าย เช่น เวลาที่เราชงกาแฟ ถ้าเราเปลี่ยนจากการใช้ "ธาดูน้ำตาล" มาเป็น "ธาดูเกลือ" เรายังจะสัมผัสกับความเปลี่ยนแปลงได้โดยตรง

แต่หากเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ระดับ "ความสัมพันธ์" โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่มองไม่เห็นด้วยตาเนื้อ เช่น ความสัมพันธ์ทางสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ (เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างการฉีดสเปรย์ในร้านทำผมกับภาวะเรือนกระจกในชั้นอากาศ) เรายังจะไม่สามารถเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ว่าเป็นเพราะเหตุใด

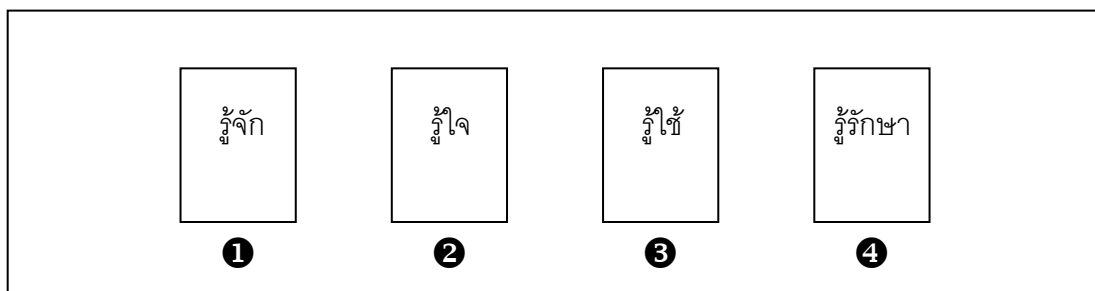
ลองดูตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงระดับความสัมพันธ์ของตำแหน่งแห่งที่ที่เกิดขึ้นโดยที่ตัวธาตุ/องค์ประกอบยังคงเหมือนเดิมทุกอย่าง

- หน้า - เสีย → เสีย - หน้า
- ใจ - อ่อน → อ่อน - ใจ

สำหรับผู้ที่ชอบเล่นรูปต่อจิ๊กซอว์ทุกคนคงเข้าใจได้โดยง่ายว่า แผ่นจิ๊กซอว์ที่ยังไม่ได้ต่อกับแผ่นจิ๊กซอว์ที่ต่อเป็นภาพรวมเสร็จเรียบร้อยแล้วนั้น มีความแตกต่างกันเล็กน้อยเพียงใดทั้งที่จำนวนแผ่นจิ๊กซอว์ไม่ได้เปลี่ยนไปจากเดิมเลย

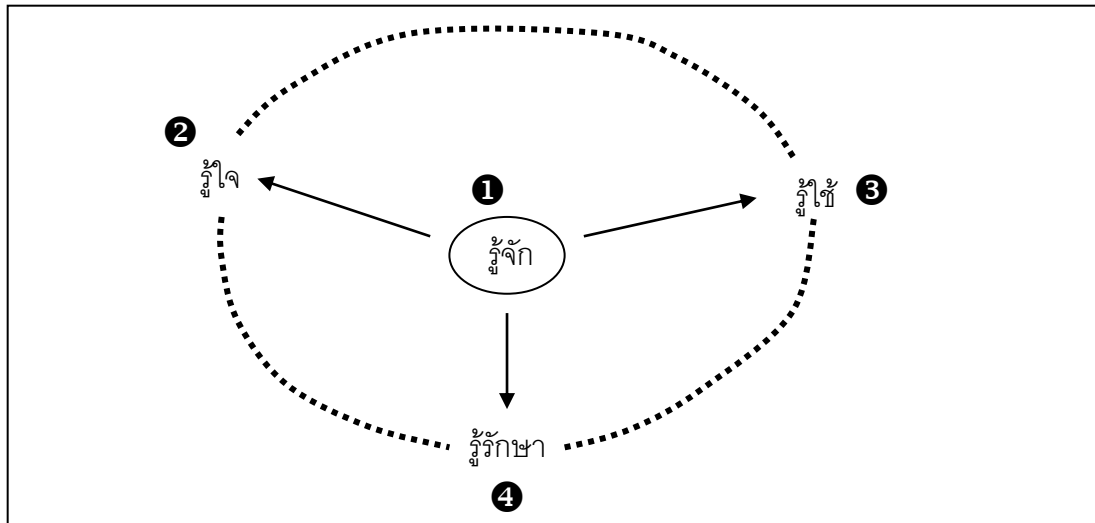
- “4 รู้” แบบ”แตกแยก”กับแบบ “มีความสัมพันธ์”

ในประสบการณ์ของสพส.เอง แม้แต่องค์ความรู้พื้นฐานของสพส. คือ การทำความเข้าใจกับสี่พื้นบ้านที่ต้องมี 4 รู้คือ รู้จัก (วิเคราะห์คุณลักษณะ) / รู้ใจ (รูปแบบ/คุณค่า) / รู้ใช้ (บทบาทหน้าที่สี่พื้นบ้าน) และรู้รักษา (การสืบทอด/ปรับประยุกต์/เผยแพร่) ซึ่งความจริงแล้ว ทั้ง 4 รู้ี้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน แต่เมื่อมีการนำไปใช้อาจจะมีการแยกสลายรู้ทั้ง 4 ออกเป็นต่างๆ ดังนี้

ภาพที่ 19: 4 รู้ของสพส.ที่แตกแยกเป็นต่างๆ

แต่ภาพรวมต้นฉบับของจิกซอว์ 4 รู้ที่ต่อกันแล้ว จะต้องเป็นดังนี้คือ

ภาพที่ 20: ความสัมพันธ์ของ 4 รู้ของสพส.

ผู้เขียนจะขอวางเรื่อง 4 รู้เอาไว้สักครู่ แล้วจะย้อนกลับมาทีหลัง

- การดำเนินงานแบบแตกแยกกับแบบเชื่อมร้อย

ในระดับการทำงานกับภาคีก็เช่นเดียวกัน ผู้อ่านอาจจะแปลกใจในวิธีการทำงานของ สพส.ว่า ก็ในเมื่อชุมชนเขามีชีวิตอยู่กับสื่อพื้นบ้านอยู่แล้ว ทำไมเขาจึง "มองไม่เห็น" หรือ "ไม่รู้ทั้ง 4" ที่เกี่ยวข้องกับสื่อพื้นบ้านเล่า และสิ่งที่สพส.ทำนั้นก็มิใช่การขนถ่ายส่งกำลังบำรุงความรู้จากภายนอกเข้าไปสู่ชุมชน หากแต่วิธีการทำงานของสพส.นั้นก็ "เป็นการเอามาจากชุมชน แล้วก็คืนชุมชนไป" แล้วมันจะเป็นไปได้ได้อย่างไร

คำตอบในเรื่องนี้ก็คือ แม้ว่าชุมชนจะอยู่กับสื่อพื้นบ้านอยู่แล้ว เห็นสื่อพื้นบ้านอยู่แล้ว แต่ทว่าสิ่งที่ชุมชนมองเห็นนั่นคือ "ธาตุ/องค์ประกอบย่อย" หากแต่สิ่งที่ชุมชนยังมองไม่เห็นก็คือ "ความสัมพันธ์" ระหว่างธาตุหรือองค์ประกอบย่อย" หรืออาจกล่าวได้ว่า ชุมชนเขาเห็นสื่อพื้นบ้านในสภาพที่เป็นจิกซอว์ที่วางอยู่ในกล่องที่ยังไม่ได้ต่อ ส่วนจิกซอว์ที่สพส.เอาไปคืนให้ชุมชนนั้น ก็คือภาพรวมของจิกซอว์ที่ต่อเสร็จเรียบร้อยแล้วเห็นเป็นภาพที่มีความหมายแล้ว ซึ่งถือเป็นมูลค่าเพิ่มที่ทีมสพส.ใส่เข้าไป

ดังเช่นบทสรุปของกลุ่มภาคีโครงการภาคใต้ 2 โครงการ คือ โครงการโนรา จ.สตูล และโครงการดาระ จ.สตูล ในงานพัฒนาโครงการภาคใต้ (3-4 ธ.ค. 2548) หลังจากที่ภาคีได้ทำงานร่วมกระบวนการกับทีมงานสพส.แล้ว ภาคีก็สรุปว่า

...วิธีการติดตั้งความรู้ของสพส.ช่วยให้ภาคีเข้าใจสื่อพื้นบ้านที่กำลังจะทำโครงการด้วยอย่างมาก เพราะไม่เคยมองสื่อพื้นบ้านที่เป็นภาพรวม - (ทุกองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง

กับสื่อพื้นบ้าน) ว่ามันมีความสัมพันธ์กันอย่างไร และลงรายละเอียดเนื้อหาแต่ละประเด็น ทั้งรูปแบบ/คุณค่า โดยเฉพาะเรื่องคุณค่า/หน้าที่ของสื่อพื้นบ้านที่ไม่เคยมองมาก่อน.....

สำหรับพวกเราคนยุคปัจจุบันที่ไม่มีซอฟต์แวร์ "ความคิดสัมพันธ์เชื่อมโยง" อยู่ในเครื่องคอมพิวเตอร์แห่งความคิดนั้น อาการที่จะปรากฏออกมาก็คือ "ลักษณะความแตกแยกในทางความคิด" (Sectorial) เราจะมองไม่เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างสิ่งต่างๆที่แสดงตัวออกมาในวิธีการดำเนินงานของเรา

ตัวอย่างง่ายๆ ก็เช่น เวลาที่เราจัดประชุมครั้งหนึ่งๆซึ่งประกอบด้วย "กิจกรรมหลายๆช่วง" เราก็จะพบว่า กิจกรรมแต่ละช่วงนั้นต่างแข็งเมืองเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน แต่ละกิจกรรมต่างมีเป้าหมายในตัวเอง ต่างสร้างดาวกันคนละดวง เนื้อหาในแต่ละช่วงไม่รับส่งบท/สอดร้อยกัน ลักษณะการประชุมแบบเบียดหัวแตกนี้ เมื่อจบการประชุมแล้วจะทำให้คนเข้าร่วมประชุมมีความคิดกระจัดกระจายหรืออาจถึงระดับกระเจิดกระเจิง ไม่นำมาสู่ "ข้อสรุปร่วมสุดท้าย"

หรือกรณีที่มีการจัดประชุมหลายต่อหลายครั้งก็เช่นเดียว คนทำงานที่มีความคิดแตกแยก จะไม่สามารถวางแผนเชื่อมร้อยการประชุมแต่ละครั้งว่ามีการรับส่งกันอย่างไร การประชุมแต่ละครั้งจึงเทียบได้กับการเอาดอกไม้หลายๆดอกมากองรวมกัน แต่ขาดสายร้อยให้เป็นมาลัยพวงเดียวกัน

ในทางตรงกันข้าม หากผู้วางแผนกิจกรรมนั้นมีซอฟต์แวร์ที่ชื่อ "ความสัมพันธ์" ติดตั้งใช้งานอยู่ การออกแบบกิจกรรมการประชุมหลายๆครั้งก็จะสอดร้อยเป็นสายไซ้เดียวกัน ผู้อ่านจะเห็นตัวอย่างการประชุมแบบเชื่อมร้อยนี้ได้จากโครงการเหย้าที่แสดงอยู่ในแผนภาพที่ 6

● เชื่อมร้อย "นอกใจ" เพื่อซึมซับเข้าไป "ภายใน"

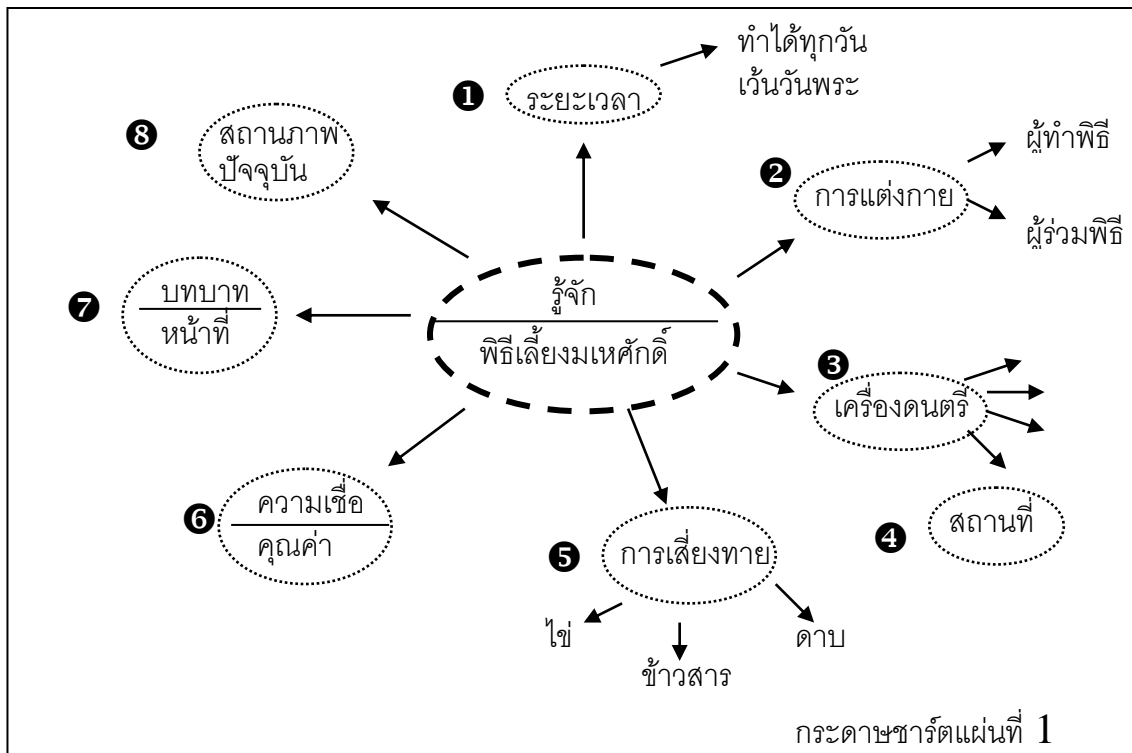
จากสภาวะการณ์ที่เราคนปัจจุบันมักจะมีซอฟต์แวร์วิธีคิดแบบ "แตกแยก" ใช้เป็นหลัก ดังนั้น การติดตั้งวิธีคิดเรื่อง "การเชื่อมโยง" จึงอาจจะทำได้ยากและต้องมีวิธีการติดตั้งที่ละเอียดละไม่สักเล็กน้อย ในที่นี้ผู้เขียนจะขอใช้กรณีของปัญญาเรื่อง "4 รู้" ของสพส.เป็นตัวอย่าง แต่ทว่าสำหรับหลักการทั่วไป ผู้เขียนคาดหวังว่าสามารถจะนำไปใช้กับกรณีอื่นๆได้

หลักการติดตั้งซอฟต์แวร์เรื่อง "ความเชื่อมโยง" นี้ วางอยู่บนแนวคิดที่ว่า ในเมื่อการเชื่อมร้อยมันไม่สามารถเกิดมาจาก "ภายในวิธีคิด" ของเรา เราก็ต้องมาสาธิตการเชื่อมร้อยจาก "ภายนอก" ให้ปรากฏแก่สายตา แล้วจึงค่อยๆให้การเชื่อมร้อยนั้น "ซึมซาบ" เข้าไปข้างในวิธีคิด

พูดอย่างสั้นๆก็คือ มาต่อจิกซอว์กันข้างนอกให้เห็นแบบจะจะตา แล้วจะได้ซึมซับ "วิธีต่อ" จิกซอว์เข้าไปในใจ วิธีแบบนี้เรียกว่า "การเอามาทำข้างนอกให้ปรากฏ" (Explicitness)

ตัวอย่างเช่นเรื่อง 4 รู้ที่เราทราบอยู่แล้วมีความสัมพันธ์ระดับพี่น้อง (โปรดพลิกไปดูภาพที่ 20) ดังนั้นเวลาติดตั้งกระบวนการวิเคราะห์คุณลักษณะ ให้เริ่มขั้นตอนดังนี้

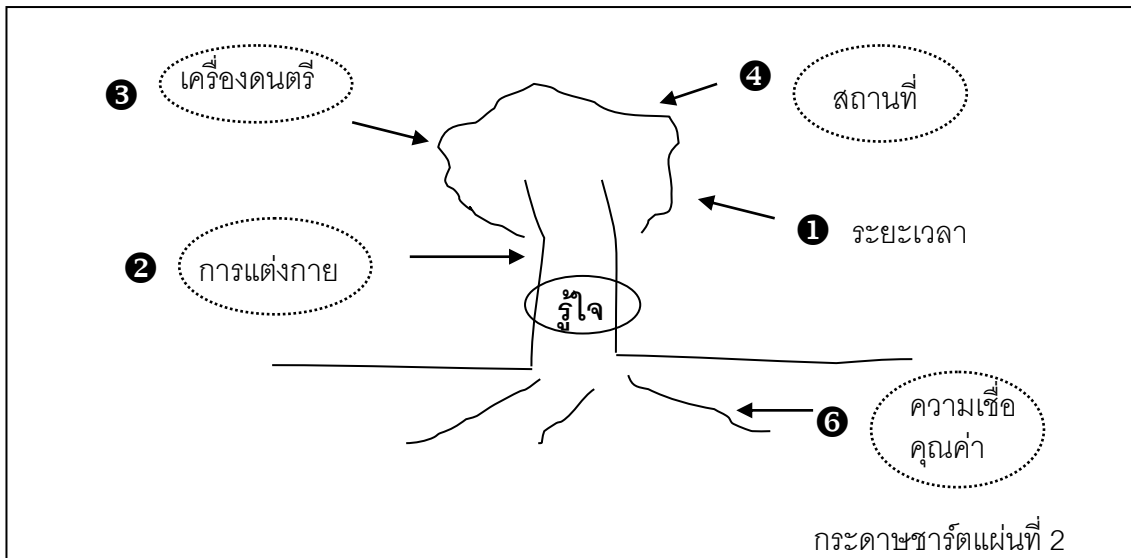
- (1) เตรียมกระดาษชาร์ต/ปากกาเขียน/แผ่นการ์ดเล็กๆสำหรับเขียนและมีแผ่นกาติดด้านหลังแผ่นการ์ด
- (2) เมื่อเริ่มต้นวิเคราะห์คุณลักษณะร่วมกันกับกลุ่ม ก็ต้องเริ่มต้นเรียงไปตามลำดับไหล่คือต้องเริ่มต้นด้วยรู้จักก่อนเป็นอันดับแรก
- (3) เมื่อชาวบ้าน/ภาคีวิเคราะห์หาต่างๆของคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้าน ให้เขียนคุณลักษณะนั้นลงในแผ่นการ์ดติดกาแล้วติดบนกระดาษชาร์ตแผ่นที่ 1

ภาพที่ 21: "รู้จัก" พิธีเลี้ยงมเหศักดิ์หลักบ้าน

Tip: ในขณะที่การค้นคิดคุณลักษณะทั้งหมดนี้ ส่วนใหญ่ผู้ดำเนินการวิเคราะห์จะสามารถปล่อยปละได้ แต่ทว่าก็มีบางขาที่ต้องมีรายการ "คุณสั่งมา" เช่น **สถานภาพของสื่อพื้นบ้าน**นั้นกำลังเป็นอย่างไร เพราะ "ขาสถานภาพ" นี้จะต้องเอาไปใช้งานต่อในเรื่องการกำหนดวิธีการทำงานกับสื่อพื้นบ้าน" หรือ "บทบาทหน้าที่ของสื่อ"

(4) จากนั้นก็เริ่ม**ชาร์ตแผ่นที่ 2** คือ **รู้จัก** (ต้นไม้แห่งคุณค่า) ให้ผู้ดำเนินรายการนำเอาขาที่เขียนอยู่ในแผ่นการ์ดแต่ละแผ่นในชาร์ตแผ่นที่ 1 นั้นย้ายมาใส่ชาร์ตแผ่นที่ 2 ว่า การ์ดแผ่นใดเป็นรูปแบบ/แผ่นใดเป็นคุณค่า

ภาพที่ 22: "รู้ใจ" พิชิมเหศักดิ์หลักบ้าน

คำอธิบาย: การที่ผู้ดำเนินการทำการโยกย้ายแผ่นการ์ดจากกระดาศษารต์แผ่นที่ 1 มาแผ่นที่ 2 ให้เห็นกันจะตะตา จะเริ่มเป็นการติดตั้งวิธีคิดแบบเชื่อมโยงระหว่าง "การรู้จัก" กับ "การรู้ใจ" ให้เห็นจากภายนอก การเห็นจากภายนอกนี้ หากกระทำซ้ำบ่อยๆจนได้ทีก็จะค่อยซึมซับเข้าไปภายใน (Internalization)

แน่นอนว่า ในระหว่างกลางทางนั้น ผู้ร่วมประชุมสามารถที่จะคิดแตกขาเพิ่มอยู่ได้ตลอดเวลา

(5) จากนั้น ผู้อ่านก็คงทนายถูกแล้วว่า สำหรับเรื่องการ "รู้ใจ" คือ การรู้จักบทบาทหน้าที่นั้น ผู้ดำเนินรายการก็จะเข้าไปหยิบแผ่นการ์ดแผ่นที่ 7 จากกระดาศษารต์แผ่นแรกมาเล่นต่อในรายละเอียด

(6) และเมื่อจะทำงานกับ "รู้รักษา" ก็ตั้งต้นจากแผ่นการ์ดแผ่นที่ 8 สถานภาพปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร แล้วนำเอาขาต่างๆบรรจลงเปลือก/แก่น/กระพี้ เพื่อนำไปสู่คำตอบของการปรับเปลี่ยนต่อไป